

Obitelj Makar: O socijalnoj mobilnosti hrvatskog plemstva u 17. i 18. stoljeću

Ambruš, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:670607>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Diplomski rad

Obitelj Makar:

O socijalnoj mobilnosti hrvatskog plemstva u 17. i 18. stoljeću

Filip Ambruš

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hrvoje Petrić

Komentor: doc. dr. sc. Marko Šarić

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	3
1.1. Pristup, teorijska podloga i uže područje rada	3
1.2. Cilj istraživanja i metodologija rada	4
2. Pregled i evaluacija literature i izvora	5
3. Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća.....	7
3.1. Hrvatsko-slavonsko plemstvo u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća	7
3.2. Regionalni kontekst 17. i početka 18. stoljeća.....	10
3.3. Varaždinski generalat	14
4. Obitelj Makar	16
4.1. Podrijetlo i genealogija.....	17
4.2. Uspon obitelji Makar.....	23
4.3. Nikola pl. Makar	28
4.3.1. Vojno napredovanje	28
4.3.2. Buna Stefana Osmokruhovića	29
4.3.3. Posjedovna i ženidbena politika	31
4.3.4. Osobna pobožnost.....	38
4.4. Ivan Andrija Makar	40
4.4.1. Dvoboj / mejdan	43
5. Zaključak.....	46
6. Prilozi.....	47
7. Bibliografija	52
7.1. Neobjavljeni izvori.....	52
7.2. Objavljeni izvori	52
7.3. Izvori objavljeni na internetu	53
7.4. Literatura	53
7.5. Internetske publikacije	56

1. Uvod

1.1. Pristup, teorijska podloga i uže područje rada

Ovaj diplomski rad istraživanje je socijalne mobilnosti hrvatskog plemstva u 17. i 18. stoljeću na primjeru plemićke obitelji Makar. Interpretativnom analizom (većinom) neobjavljene građe poput pisama, raznih objava i isprava te kupoprodajnih ugovora i dopisa, nastojim rekonstruirati socijalni i ekonomski uspon jedne plemićke vojničke obitelji od socijalnog statusa srednjeg plemstva do statusa baruna. Fokus rada je identifikacija mehanizama uspona obitelji Makar, kojima je obitelj u samo tri generacije akumulirala znatno bogatstvo novaca i posjeda, te se uzdigla od župnika u Varaždinskim Toplicama do statusa časnika Varaždinskog generalata. Unutar rada najviše ću pozornosti posvetiti Nikoli Makaru kao glavi roda u većem dijelu 17. stoljeća (1620-1673) koji je, nastavljajući uspon obitelji, stvorio gotovo sve preduvjete za dobivanje najvišeg plemićkog ranga – barunata – dodijeljenog njegovu sinu, Ivanu Andriji Makaru, jednu generaciju kasnije. Dostupni izvori iz različitih provenijencija omogućuju istraživanje vojnih, socijalnih i gospodarskih aspekata njegova života. Razlog koncentriranja na Nikolu i Andriju je, uz dostupnost (ne)objavljenih izvora i to što je 17. stoljeće, a pogotovo njegovo završno razdoblje, razdoblje uspona starih plemićkih obitelji ili siromašnih plemića kroz aktivnu vojnokrajišku službu. Pokušat ću identificirati proces vertikalne mobilnosti, proces koji uključuje mobilnost unutar cijelog društva i različite procese tranzicije iz jednog staleža u drugi. Također ću pokušati identificirati proces horizontalne mobilnosti unutar staleža, proces koji je ostvarivan kroz međusobne brakove, promjene rezidencije i/ili promjene službe.¹ Kako bi se mogli razumjeti mehanizmi vertikalne i horizontalne socijalne mobilnosti, podaci iz izvora interpretirani su u vojnokrajiškom povijesnom kontekstu 17. i 18. stoljeća. Ukratko, kroz prizmu istraživanja života Nikole Makara pokušat ću predstaviti povijest obitelji Makar od njihova prvog poznatog spomena, kao kaštelana i župnika u Varaždinskim Toplicama u 16. stoljeću, do pripremanja podloge za stjecanje barunata u vrijeme Ivana Andrije Makara, Nikolina sina.

¹ Štefanec 2011, 66.

1.2. Cilj istraživanja i metodologija rada

Cilj istraživanja je identifikacija i rekonstrukcija načina i mogućnosti koje je jedna plemićka obitelj nižeg ranga imala i koristila u svrhu uspona na staleškoj ljestvici hrvatskog ranonovovjekovnog prostora, posebice u kontekstu postojanja vojnih krajina. Kroz detaljnu analizu velikim dijelom neobjavljenih izvora nastojim otkriti mehanizme funkcioniranja staleškog, ali i sve više formiranog krajiškog društva u 17. i 18. stoljeću. Uz to, cilj mi je osvijetliti nedoumice i različite interpretacije o podrijetlu i genealogiji obitelji Makar koje su aktualne u hrvatskoj historiografiji. Obzirom na izvore koje su mi dostupni, rad će se temeljiti ponajviše na kvalitativnoj analizi pisanih izvora iz perspektive povijesti roda, ali i vojne povijesti. Kroz kombinaciju mikro- i makrohistorijske perspektive, ali i nužne povijesne kontekstualizacije pokušat ću detektirati sve specifičnosti ovakvog uspona jedne plemićke (krajiške) obitelji.

2. Pregled i evaluacija literature i izvora

Pri izradi rada korišteni su dostupni neobjavljeni i objavljeni izvori, kao i relevantna znanstvena literatura. Analiza i interpretacija dostupnih izvora, kao i kritičko vrednovanje relevantne literature koristi se za istraživanje postavljenih istraživačkih pitanja. Od neobjavljenih izvora, koristio sam dokumente u zbirci *Documenta* u arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Unutar nje sam pronašao razne kupoprodajne isprave, ali i parnice koje su vođene oko pojedinih posjeda. Dodatno, pomogla mi je i zbirka ćirilskih prijepisa u ostavštini Radoslava Lopašića. Uz spomenute dokumente, koristio sam se i informacijama iz zasad neobjavljene *Matične knjige krštenih 1673.-1695.* župe Kuzminac, informacijama koje su mi pomogle pri sastavljanju i rekonstruiranju genealogije obitelji Makar. Osim *Matične knjige krštenih*, vrijedan izvor informacija bila je oporuka Nikole Makara koju je izdao, zajedno s kritičkim osvrtom, Rudolf Horvat u članku *Hrvatska oporuka Nikole Makara od god. 1671.*, kao i genealogija obitelji Makar koju je napisao Pavao Ritter Vitezović, a objavila ju je Zrinka Blažević u članku *Primjerak Vitezovićeva djela Oživljena Hrvatska iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija*. Tu je i neizostavna bilješka o povijesti obitelji Makar koju je napisao Radoslav Lopašić u *Urbaria lingua croatica conscripta = Hrvatski urbari*, gdje je također objavio i hvalevrijedan izvor o uređivanju odnosa između Nikole Makara i njegovih podložnika u naselju Torčec. Dodatne informacije pronašao sam i u preglednom članku Nikole Bogdanovića *Prilozi poznavanju obitelji i posjeda Nikole Makara*, objavljenog u sklopu znanstvenog skupa *Vojnička obitelj Makar*, održanog u Križevcima 30. rujna 2011. godine. Od velike pomoći bila je knjiga zapisa iz spomenica župnika velečasnog Franje Brdarića *Iz povijesti župa Koprivnički Ivanec, Kuzminec, Rasinja, Imbriovec, Peteranec, Drnje, Legrad i Štrigova: u povodu 130. godišnjice rođenja Franje Brdarića*, u kojoj sam pronašao dosad neobjavljene informacije o Makarima. Jedni od glavnih izvora informacija o prve dvije generacije obitelji, pogotovo o Tomi i Andriji (I) Makaru, bili su *Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*, koje je u tri sveska objavio Josip Runjak. Dodatne informacije i njihova kontekstualizacija pronađene su u članku Janka Barlea *Nekoji prilozi za povjest kaptolske tvrđe u Varaždinskim Toplicama i Varaždin koncem XVI. vijeka*, autora Rudolfa Horvata. Izvore za povijest buna sam pronašao kod Zlatka Kudelića koji je izdao *Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.)*, kao i nekoliko izvora koji je objavio Radoslav Lopašić u djelu *Spomenici hrvatske Krajine. Knj. 2, Od godine 1610 do 1693*. Pri identificiranju seljačkih i krajiških buna, kao i razlozima njihova izbivanja poslužio

sam se neizostavnim djelom Josipa Adamčeka *Bune i otpori: seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću*, koje na jednom mjestu donosi popis svih buna u 17. stoljeću, razloge njihova izbijanja, kao i prostor na kojima su se odvijale. Govoreći o bunama, moramo spomenuti *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću* autorice Nade Klaić, koja je iznijela nove perspektive u proučavanju fenomena seljačkih i krajiških buna. Lopašić je i u trećoj knjizi *Spomenika hrvatske Krajine*, kao i u *Slavonskim spomenicima za XVII. vijek*, objavio velik broj izvora koji se odnose na Ivana Andriju Makara, uključujući vlastoručno pisan spomen na njegovo ratovanje u Slavoniji. Sve informacije koje iznosim u daljnjem tekstu sam se trudio potkrijepiti odgovarajućim izvorima te u bibliografiji ovog rada možete pronaći sve objavljene izvore koje sam pronašao. Naravno, kako bih ispravno protumačio informacije dostupne iz izvora i smjestio ih u odgovarajući povijesni kontekst, poslužio sam se mnogobrojnim člancima, ali i općim pregledima hrvatske povijesti poput djela Željka Holjevca i Nenada Moaćanina *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku* i *Povijest Hrvata* urednika Mirka Valentića i Lovorke Čoralić. Za što bolje razumijevanje vojnokrajiške problematike neizostavno je djelo Karla Kasera *Slobodan seljak i vojnik - Rana krajiška društva*, kao i knjiga Nataše Štefanec, *Država ili ne*, koja daje uvid u okolnosti nastanka i ustrojstva Vojne krajine, ali i u ulogu hrvatsko-slavonskih velikaša u vremenu njezina formalnog formiranja krajem 16. stoljeća. Uz već navedena djela, dubinski uvid u geografsku rasprostranjenost, ustrojstvo i funkcioniranje Varaždinskog generalata pružila mi je knjiga Hrvoja Petrića *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću* u kojoj je autor, na temelju dotad neobjavljene i objavljene građe, rekonstruirao vojne, društvene i gospodarske odnose (među ostalim) generalata. Pomogli su mi i radovi Fedora Moaćanina koji se bavio poviješću Vojne krajine, a zbirka njegovih radova objavljena je u knjizi *Radovi iz povijesti Vojne krajine* 2017. godine. Dakako, to nisu jedina djela koja su mi pomogla, za kompletan popis potrebno je pogledati bibliografiju ovog rada.

3. Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća

Kako bih smjestio obitelj Makar u povijesni kontekst, u sljedeća tri potpoglavlja donijet ću prikaz društvenog, političkog i vojnog stanja u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu u periodu ranog novog vijeka. Za početak ću opisati razvoj plemstva u specifičnom kontekstu razvitka na granici dvaju imperija – habsburškog i osmanskog. Nakon toga, osvrnut ću se na regionalni kontekst Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva u 17. i početkom 18. stoljeća kako bih ukazao na kompleksnost nestanka starih županija, velikog broja dotadašnjeg stanovništva i dolazak novog stanovništva – Vlaha. Na kraju ću se usredotočiti na prikaz stanja u Varaždinskom generalatu – njegova geografska obilježja, ali i različitost i kompleksnost vojnih struktura te njihovu interakciju s preživjelim civilnim strukturama. Sve navedeno će nam dati potreban uvid u svijet unutar kojeg se razvijala i napredovala obitelj Makar.

3.1. Hrvatsko-slavonsko plemstvo u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća

Od srednjeg vijeka, pa sve do 20. stoljeća, europskim društvima dominira posebni društveni stalež – plemstvo. Do 19. stoljeća u većini europskih zemalja sva politička moć, kao i dobar dio društvene i ekonomske moći leži upravo u rukama plemstva, koje je, neprestano se prilagođavajući društvenim okvirima unutar kojih se nalazilo, uvijek iznova legitimirao svoju privilegiranost unutar društva.² Ontološki promatrano, ono je temeljilo svoju posebnost na specifičnim osobinama, naslijeđenoj vrlini koja ih je činila boljima i superiornima ostatku stanovništva, tj. upravo onome što je činilo temelj trodijelne podjele društva na one koji mole (*oratores*), koji ratuju (*bellatores*) te koji rade (*laboratores*).³ Upravo taj sloj je sjedio uz vladara, imao pravo na posjedovanje zemlje, reprezentaciju, nošenje oružja, sudsku autonomiju i sl. Međutim, razvoj plemstva i njegovih karakteristika razlikovao se ovisno o geografskom smještaju te je iznimno teško govoriti o razvoju plemstva kao unificiranom procesu.⁴ U ovom radu usredotočit ću se na plemstvo hrvatskog ranonovovjekovnog prostora. Ugarsko i hrvatsko plemstvo formalno se nije smjelo baviti trgovinom te je bilo oslobođeno plaćanja državnih poreza. Plemići su kraljevske i zemaljske poreze⁵ skupljali od svojih podanika, odnosno sa

² Karbić 2006, 11.

³ Dewald 1996, 1.

⁴ Karbić 2006, 16-17.

⁵ Kraljevski porez (*dica regia*) je izvanredni porez za namirenje hitnih državnih potreba te granične i vojne potrebe. Zemaljski porez (*pecuniae fumaes*) je izvanredan porez kojeg od početka 16. stoljeća raspisuje Hrvatski sabor za

selišne zemlje, a alodijalna zemlja i dobit nisu bili oporezivani javnim podavanjima osim obvezom osiguravanja, tj. uzdržavanja vojske. Te plemićke povlastice uključivale su i oslobođenje od putarina i mostarina te oslobođenje od plaćanja carina na sve proizvode koji su se odnosili na plemićke osobne potrebe, što je u praksi Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, Austrijskih Nasljednih Zemalja, ali i u dijelovima Svetorimskog Carstva Njemačke Narodnosti uglavnom ilegalno iskorištavano za trgovinu na veliko.⁶

Napredak društva, razvitak novih sustava ekonomije, prava i sustava vladanja, posebice tijekom ranog novog vijeka, donosi razvitak državne uprave te procese poput vojne revolucije, birokratizacije i centralizacije. Jedna od karakteristika razdoblja između srednjeg i ranog novog vijeka, sve su izraženiji procesi vertikalne mobilnosti unutar plemićkog staleža. Povećavao se broj raspoloživih državnih službi na dvorovima, otkriveni su novi kontinenti i, posljedično, tržišta. Građani i trgovci su postajali sve bogatiji, dok se dio plemića više nije mogao uzdržavati dotadašnjim izvorima prihoda.⁷ Vladar teži stvaranju čvrste, centralizirane i stajaće vojske koja nije bila sastavljena isključivo od vojnika koje su doveli njegovi vazali, već plaćenih vojnika – proces koji je doveo do profesionalizacije vojske. Slijedom tih procesa vladar ipak nije bio dovoljno snažan da se u potpunosti oslanja samo na svoju moć i vlast; i dalje mu je trebalo plemstvo. On sklapa s njima ugovore, postavlja ih na određene političke položaje i daje im mjesta u toj novoj, birokratiziranoj upravi.⁸ Ugarsko plemstvo, a unutar njega i hrvatsko-slavonsko plemstvo, možemo promatrati kao tipičnog predstavnika istočnoeuropskih zemalja gdje je udio plemstva unutar cjelokupnog stanovništva bio veći od 4.4%, što je relativno više od prosjeka zapadnoeuropskih zemalja. Načelno je vladar za donošenje političkih odluka trebao suradnju i pristanak svih plemića pa čak i onih lošeg imovinskog stanja.

Naime, u Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu svaki je plemić teoretski imao ista prava i dužnosti. Hrvatsko se plemstvo (*Status et Ordines*) u ranom novom vijeku dijelilo na prelate, magnate, srednje i sitno plemstvo te zadnju skupinu, slobodne kraljevske gradove. Prelati su bili nadbiskupi i biskupi katoličke crkve koji su držali posjede dobivene od kralja. Magnatima (velikašima) su pripadali ban, kraljevi savjetnici, veliki župani i baruni - osobe koje su imale velika bogatstva, moć i utjecaj. Oni su se pravno izdvojili kao zaseban stalež 1608. godine.⁹

potrebe zemaljskih organa vlasti (putni troškovi poslanika na Ugarski sabor i kraljevski dvor). Vidi više u: Adamček 1980, 151-157.

⁶ Te povlastice ugarsko plemstvo vuče od Zlatne bule Andrije II (1222.). Vidi bilješku 24; Adamček 1980, 307-308; Štefanec 2001, 132.

⁷ Štefanec 2001, 132.

⁸ Karbić, 2006, 12-16; Štefanec 2011, 58

⁹ Štefanec 2013, 92.

Srednje i sitno plemstvo većinom se dijelilo na *nobiles bene possessionati*, ono koje je posjedovalo više od jednog selišta zemlje, i na *nobiles unius possessionis*, plemstvo koje je imalo samo jedno selište. Slobodni kraljevski gradovi, kao i relativno mnogobrojne plemićke općine (poput Turopolja i sl.) u saboru su bili zastupljeni jednim kolektivnim glasom. Važno je napomenuti kako je postojala mogućnost napredovanja u staležima koja je ostvarivana posebnim vojnim i sličnim zaslugama. U takvim slučajevima kralj bi izdavao pojedincima i/ili njihovim obiteljima grbovnice u kojima bi potvrdio njihov novi naslov, kao i razlog stjecanja tog naslova.¹⁰ Dok je vojna obveza plemstva u Europi, pogotovo na zapadnom i središnjem dijelu, prelazila u ruke plaćeničkih vojski (plemstvo je i dalje zadržalo sudjelovanje na časničkim položajima), plemstvo u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu silom prilika bilo je prisiljeno sudjelovati u gotovo konstantnom ratovanju kako bi zaštitili svoje posjede. Time je vojna obveza plemstva izgubila srednjovjekovni politički smisao, a hrvatsko-slavonsko plemstvo je zbog egzistencijalne ugroženosti ostalo integriranije u vojne strukture, nego europsko plemstvo.

Hrvatsko-slavonsko plemstvo, kao i ugarsko, zbog stalne ratne opasnosti konstantno je bilo uključeno u vojne poslove. Smješteno na granici s Osmanskim Carstvom, ono se razvijalo bitno drugačije od plemstva u, primjerice, zapadnoj i središnjoj Europi. Dok su gore spomenuti procesi vertikalne mobilnosti uključivali povećanje broja novog plemstva – plemstva koje je plemićku čast dobivalo preko kraljevskog patenta, raznih birokratskih službi ili ženidbe – vojna narav plemstva je na granici ostala njihova glavna i prevladavajuća karakteristika.¹¹ Tu je plemstvo postajalo profesionalnom vojskom. Većinom i sami sudjeluju u ratu i bivaju plaćeni za to. Kada je riječ o srednjem i nižem plemstvu kao što su Makari, ratovanje i blizina granice bilo im je možda najvažniji izvor opstanka i društvene promocije jer si nisu mogli priuštiti drugu alternativu.¹² Zanimljivo je kako se u pograničnoj zoni, na krajinama, razvio poseban kodeks ponašanja, svojevrsni etički kodeks koji je vrijedio za obje strane – i kršćansku i osmansku. Plemstvo se, zajedno s običnim pukom, ponašalo u skladu s *virom krajiškom*, nepisanim običajnim zakonom (ovo je bilo izraženije u Hrvatskoj nego u Slavonskoj krajini). Ono je uključivalo različite elemente prekogranične suradnje, što je u nesigurnom ratnom okruženju

¹⁰ Štefanec 2011, 61-63.

¹¹ Štefanec 2001, 133.

¹² Štefanec 2001, 135-136.

koje je stoljećima vladao na granici, omogućavalo njezinu stanovništvu određenu mjeru zaštite i strogo se pazilo na poštivanje običaja.¹³

3.2. Regionalni kontekst 17. i početka 18. stoljeća

Prilike u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu u 17. stoljeću neizbježno su obilježene događajima u stoljeću ranije. Ratovi s Osmanlijama pretvorili su Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo u 16. stoljeću u tzv. „ostatke ostataka nekoć velikoga i slavnoga kraljevstva Hrvatskoga“ (*reliquiae reliquiarum olim magni et incltyi regni Croatiae*). Stare županije Hrvatskog Kraljevstva su nestale, a brojne hrvatske plemićke obitelji koje su živjele na prostorima nekadašnjeg Hrvatskog Kraljevstva su ili izumrle ili se preselile sjevernije, kupovinom ili zamjenom posjeda u Slavonskom Kraljevstvu, Ugarskoj ili austrijskim Nasljednim zemljama, sa sobom vrlo često vodeći i svoje podložnike. Slavonske županije (Zagrebačka, Križevačka, Varaždinska i Virovitička) također su izgubile dio populacije i teritorija. Primjerice, Virovitička je nestala 1552. godine, a Križevačka županija je gotovo prepolovljena do kraja stoljeća. Posljedica svega toga bilo je povezivanje hrvatskih i slavonskih staleža i slabljenje njihova ljudskog i, posljedično, financijskog potencijala. Već od 30-ih godina 16. stoljeća hrvatsko-slavonski staleži intenzivno surađuju, a od 1558. godine Hrvatski i Slavonski sabor zajedno zasjedaju.¹⁴ Obrambeni pojas prema Osmanskom Carstvu postojao je još za vrijeme kralja Matije Korvina (Jajačka i Srebrenička banovina te Senjska kapetanija), no urušio se većim dijelom tijekom 16. stoljeća. Međutim, dolaskom Ferdinanda Habsburškog na vlast, plemstvo je počelo predavati svoje utvrde kralju, a on se obvezao održavati ih. Bečkim savjetovanjem i Općim unutrašnjoaustrijskim saborom u Brucku na Muri 1578. godine uspostavljen je sustav upravljanja i financiranja obrambene linije prema Osmanlijama – Vojne krajine. Uspostavljena je nova krajiška organizacija, ustanovljeno je Dvorsko ratno vijeće Unutrašnje Austrije u Grazu te su unutrašnjoaustrijske zemlje u potpunosti preuzele financiranje dijelova Vojne krajine – štajerski staleži su preuzeli financiranje Slavonske krajine (Varaždinskog generalata), a koruški i kranjski su preuzeli financiranje Hrvatske krajine (Karlovačkog generalata). Nadvojvoda Karlo preuzeo je vrhovno vojno zapovjedništvo nad krajiškim vojnicima te su u njegovoj nadležnosti bile vojne plaće, izgradnja i obnova utvrda,

¹³ Vidjeti poglavlje u ovom radu o Ivanu Andriji Makaru gdje je vidljiva žalba osmanskih aga i begova na njegovo nepoštivanje običaja i zakona, ali i poglavlje o dvoboju (megdanu).

¹⁴ Štefanec 2011, 17-20.

kao i vojni red. Na području Hrvatske krajine izgrađena je moderna, renesansa utvrda Karlovac, a na području Slavonske krajine obnovljeni su i dovršeni utvrđni sustavi u Koprivnici, Križevcima i Ivaniću. U razdoblju od 1578. do 1606. dolazi do konsolidacije Vojne krajine i njenog funkcioniranja kao kompaktnog sustava.¹⁵

Istovremeno, tijekom 16. stoljeća počinje proces naseljavanja vlašskog stanovništva na opustošene prostore granice s Osmanskim Carstvom (*terra deserta*).¹⁶ Naime, nesigurnost koju su donosili ratni sukobi djelovala je kao pokretač stanovništva koje je živjelo uz granicu, te je dio stanovništva s osmanske strane prelazio na prostore habsburškog dijela granice koje su bivši vlasnici napustili. Krajiški zapovjednici su ih nazivali različitim imenima poput *Pribegi*, *Valachi Turcorum*, *Valachi Uzkoky*, *Valachi*, *Rasciani Voskoky*, *Vsskhokhen*, međutim u 16. stoljeću uvriježen je naziv postao *uskoci*.¹⁷ S obzirom na to da je selidba Vlaha krenula već tridesetih godina, njih se naseljavalo na područja koja su tada Osmanlije opustošili – Kupa, Žumberak, Metlika, Črnomelj, Poljan i Lož. Kako im se broj povećavao (nedugo nakon toga je stiglo još 1000 ljudi koji su doveli 1500 komada stoke), svi su naseljeni na područje Žumberačkog distrikta, a u periodu između 1538. i 1540. pridružile su im se obitelji s područja Srba. S obzirom na to da se ovo događa u periodu nakon, po Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo, katastrofalnih posljedica Mohačke bitke, građanskog rata koji je uslijedio, osmanskog osvajanja Like i Krbave te sjeverne Dalmacije, ne čudi to što su ovakve inicijative koje su povećavale mogućnost obrane, bile i više nego dobrodošle i imale potporu kralja i Dvorskog ratnog vijeća.¹⁸ Dolaskom i naseljavanjem Vlaha u Žumberački distrikt, na žumberačko vlastelinstvo dovelo je u pitanje pravnu nadležnost nad njime. Naime, on je do tada bio pod nadležnošću kranjskog zemaljskog sabora, međutim okrupnjavanjem posjeda su se unutar njega našli i dijelovi teritorija koji su bili pod vlašću hrvatsko-slavonskog sabora. Spor između kranjskih i hrvatsko-slavonskih staleža trajao je do sabora u Brucku na Muri, kada je Žumberački distrikt potpao pod upravu Dvorskog ratnog vijeća u Grazu.¹⁹ Njihovo naseljavanje dovelo je do rušenja predosmanskog društvenog uređenja po kojem bi bili podložnici vlastelina na čijem su posjedu naseljeni. U ovom kontekstu, postepeno je nastajao novi društveni ustroj koji je temeljen na

¹⁵ Valentić i Čoralić 2005, 36-39; Štefanec 2011, 22.

¹⁶ Štefanec 2011, 68.

¹⁷ Moačanin, 2017, 29.

¹⁸ Petrić 2012, 141.

¹⁹ Kaser 1997, 60-61.

vojnoj službi naseljenog stanovništva, posve neovisnog o hrvatsko-slavonskom plemstvu, pod jurisdikcijom vojnih vlasti Vojne krajine, tj. Dvorskom ratnom vijeću.²⁰

Sedamnaesto stoljeće započelo je Žitvanskim (Žitvatoročkim) mirom 1606. godine kojeg možemo smatrati prekretnicom. Utvrđeno je da se mir potpisuje na dvadeset godina, svaka od zaraćenih strana će zadržati u ratu osvojena područja, a međusobne pljačke i provale su trebale prestati. Slavonska krajina sastojala se od Ivaničke, Koprivničke i Križevačke kapetanije (preustrojene su u natkapetanije u periodu između 1578. i 1601.),²¹ a moguće je pretpostaviti da je Đurđevačka kapetanija osnovana između 1578. i 1586. godine.²² S obzirom na to da je Slavonskom krajinom zapovijedao general sa središtem u Varaždinu, upravo tijekom 17. stoljeća se za to područje ustalio naziv Varaždinski generalat. Krajiške posade na krajini bile su smještene u raznovrsnim fortifikacijama koje je vezala linija stražarskih kula (čardaka) iz kojih se, u slučaju opasnosti, signaliziralo vatrom ili pucanjem. Krajišnici su dijelom bili plaćeni, a većim dijelom neplaćeni.²³ Naseljavanje vlaškog stanovništva na prostor Vojne krajine intenziviralo je nakon Žitvanskog mira. Hrvatsko-slavonsko plemstvo je Vlahe nastojalo pretvoriti u svoje podložnike, tražeći obnavljanje banske vlasti od Drave do Jadranskog mora, ali su se doseljeni Vlasi opirali njihovoj gospodarskoj i političkoj ovisnosti.²⁴ Unutrašnjoaustrijski staleži koristili su se Vlasima kako bi dodatno učvrstili svoju poziciju unutar Vojne krajine i dodatno smanjili mogućnost utjecaja od strane hrvatsko-slavonskih staleža. Ferdinand II. 1630. godine donosi Vlaške statute (Statuta Valachorum), pravni akt kojim je vlaškim naseljenicima u Varaždinskom generalatu zajamčen određeni stupanj autonomije. Dobili su pravo izbora svojih seoskih knezova i velikih sudaca, autonomiju u trgovanju vlastitim proizvodima te im je omogućeno slobodno raspolaganje zemljišnim posjedima. Zauzvrat su bili obavezni odraditi vojnu službu. Zbog toga su bili izuzeti iz jurisdikcije Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, ali su u potpunosti podređeni vojnim zapovjednicima. Donošenje i primjena Vlaških statuta označila je postepenu teritorijalizaciju Vojne krajine, pogotovo na području Varaždinskog generalata.²⁵ Oružani sukobi manjeg intenziteta, četovanja i *mali rat* bili su i dalje svakodnevnica života u krajini i njenoj

²⁰ Taj proces je u početku bio izraženiji na Slavonskoj krajini, a tek kasnije na Hrvatskoj. Vidi više u: Kaser 1997, 50-54.

²¹ Petrić 2012, 108.

²² Hrvoje Petrić navodi kako Đurđevac već početkom 17. stoljeća nije bio popisivan zajedno s ostalim utvrdama Koprivničke natkapetanije, dok Željko Holjevac navodi kako je Đurđevačka kapetanija ustrojena u drugoj polovici 17. stoljeća. U ovom radu, autor se priklanja Petrićevom mišljenju. Usporedi Holjevac i Moačanin 2007, 17 i bilješku 760 u: Petrić 2012, 113.

²³ Holjevac i Moačanin 2007, 16-18.

²⁴ Moačanin 2017, 40-41.

²⁵ Holjevac i Moačanin 2007, 22.

neposrednoj blizini. *Mali rat* karakteriziranju iznenadni, brzi prodori na suparnički teritorij, s namjerom nanošenja štete neprijatelju, ali i ostvarivanja osobnih dobitka. Često su takvi upadi bili jedini način financiranja krajišnika, a njihovim zapovjednicima omogućavali su akumulaciju financijskih sredstava u obliku sužnjeva (tj. otkupnine za njih) ili opljačkane robe.²⁶

Velikih ratnih sukoba s Osmanskim Carstvom nije bilo sve do 1663. kada je započeo rat koji je završen 1664., bitkom kod sv. Gottharda i potpisivanjem Vašvarskog mira. I nakon njega je nastupilo vrijeme relativnog primirja koje je potrajalo sve do Velikog bečkog rata (1683.-1699.) U njemu se Osmansko Carstvo po prvi puta našlo u defanzivi i do kraja rata je izgubilo veći dio Ugarske, ali i Slavonije. Rat je započeo osmanskom opsadom Beča 1683., bitkom u kojoj su Osmanlije odbijene združenom vojskom Karla Lotarinškog i poljskog kralja Jana Sobjeskog. Slijedeće godine je sklopljen savez između Mletačke Republike i Poljske i formirana je tzv. Sveta liga. Iste godine ban Nikola Erdődy pobijedio je kod Slatine i osvojio Viroviticu, čime je započelo osvajanje dotada osmanskog prostora između Save i Drave. U tim bitkama sudjelovali su banderijalni odredi, krajiška vojska sa svojim časnicima, ali i domaće stanovništvo pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića na području slavonskog međuriječja. Osmanska vojska strahovito je poražena 1691. kod Slankamena pa ponovo 1697. kod Sente. Rat je završen mirom u Srijemskim Karlovcima i rezultirao je pomicanjem granica Hrvatsko-slavonskog kraljevstva na istok u Slavoniji, te na jug preko Like, Krbave i dijelova Pounja. Lika i Krbava su stavljene pod krajišku upravu, a ubrzo je formirana nova Slavonska krajina (ne mijenjati je sa starom Slavonskom krajinom tj. Varaždinskim generalatom).²⁷ Međurječje se našlo pod zajedničkom komorsko-vojnom upravom, s time da je Komora nadzirala slavonsku unutrašnjost, a vojne vlasti su nadzirale granicu gore spomenute novoformirane Slavonske krajine. Već početkom 18. stoljeća i pomicanjem granica, stare krajine (Varaždinski generalat i Karlovački generalat) prestale su biti neposredni pogranični prostor. S obzirom na to, hrvatsko-slavonski staleži tražili su reinkorporaciju tih prostora u Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo. Izbijanje bune Ferenc II. Rákóczyja (1704.) osiguralo je daljnje opstojanje starih krajina. Međutim, kako te krajine više nisu bile direktno na granici (pogotovo Varaždinski generalat), više nije postojala mogućnost samoopskrbe i financiranja četovanjem i vođenjem malog rata, pogotovo jer je počeo proces moderniziranja i profesionalizacije vojske u Vojnoj krajini.

²⁶ Valentić i Čoralić 2005, 105.

²⁷ Holjevac i Močanin 2007, 24.

3.3. Varaždinski generalat

U ranom novom vijeku, preciznije, u 17. stoljeću, istočni se dio nekadašnje srednjovjekovne Križevačke županije izdvojio u Varaždinski generalat, kao sastavni dio Vojne krajine, obrambenog sustava utvrda i naselja na granici dvaju imperija – Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Unutar generalata također su se nalazili Varaždin, Varaždinske Toplice i, kasnije, Petrinja. Obuhvaćao je prostor između planina Medvednice i Ivančice na zapadu, slavonskih gora na istoku te je omeđen rijekom Dravom na sjeveru i rijekama Lonjom i Savom na jugu.²⁸ U slučaju Kalničkog gorja, obrambenu ulogu su imale prirodne prepreke, ali to nije bio slučaj kada je riječ o močvarnom, donjem toku rijeke Bednje. Upravo zbog toga što su taj predio Osmanlije s manjim poteškoćama prelazile, na samom zapadu Koprivničke natkapetanije, na prijelazu puta preko rijeke Bednje i spoju s najsjevernijim obroncima Kalničkog gorja, razvio se Ludbreg. S druge strane, sličan razvoj imale su i Varaždinske Toplice kao jedna od najzapadnijih utvrda Križevačke natkapetanije, u kojoj će obitelj Makar i započeti svoj uspon krajem 16. stoljeća. Prostor istočno od Medvednice, Kalničkog gorja i donjeg toka rijeke Bednje bio je djelomično opustošen i možemo ga podijeliti u dvije zone, od kojih se jedna nalazila između linije Koprivnica-Križevci-Vrbovec prema zapadu, te istočno od te linije do rijeke Lonje i Česme i utvrde Ivanić na jugu i Đurđevca na sjeveru. Zapadno od linije Koprivnica-Križevci-Vrbovec nalazio se prijelazni prostor između područja koje je većinom pošteđeno od osmanskih upada, dok je istočni dio između utvrda Ivanić i Đurđevac većinski bio nemilosrdno pustošen i nenaseljen. Zapadno od linije Koprivnica-Križevci-Vrbovec i dalje funkcionirala su nekadašnja srednjovjekovna vlastelinstva: Vrbovečko, Rakovečko, Velikokalničko, Rasinjsko (drugim imenom Kuzminsko) te Ludbreško, uz još nekoliko manjih posjeda. Međutim, za razliku od razdoblja srednjeg vijeka, kada su sela koja su činila gore navedena vlastelinstva bila naseljena većinom zavisnim kmetovima, u 17. stoljeću, zapadno od te linije stvoreno je više slobodnjačkih naselja, kao i naselja naseljena privatnim Vlasima koja su uživala privilegije slične, ako ne i iste kao i ona slobodnjačka. S obzirom na to da se radilo o selima na granici, tu se razvilo društvo zavisnih seljaka koji su bili u različitim slobodnjačkim položajima i time se bitno razlikovali od kmetova i inkvilina iz njihova susjedstva.²⁹ S druge strane, istočno od linije Koprivnica-Križevci-Vrbovec nalazio se

²⁸ Petrić 2012, 15.

²⁹ Petrić 2012, 86-87.

većinski opustošen prostor, s rijetkim područjima slabe naseljenosti, poput sela u okolici Dubrave i Gradeca (biskupski posjedi) te oko Ivanića i Koprivnice sela Drnje, Sigetec i Virje. Jedini jamac kakve takve sigurnosti pružale su im spomenute utvrde Ivanić i Đurđevac u kojima su bile organizirane utvrde s plaćenom vojskom. Utvrde Ivanić i Đurđevac bile su najisturenija područja prema Osmanskom Carstvu. Već tijekom 16. stoljeća bila je u njima organizirana kapetanija s plaćenom vojskom, a nju su sačinjavali njemački i domaći vojnici.³⁰ Njemački vojnici bili su većinom smješteni u kapetanijskim mjestima te su imali plaću između četiri i deset rajnskih forinti, dok su haramije imali plaću od tri rajnska forinta. Zbog toga je mjesto među njemačkim vojnicima bilo iznimno traženo. Uz njemačke vojnike, tamo su se nalazili i husari – konjanici. Služili su u koprivničkoj, križevačkoj i ivaničkoj utvrdi – po 100 u prve dvije utvrde, te 50 u zadnjoj, a njima su zapovijedali husarski kapetani.³¹ Uz njih, tu su bili i haramije – domaći vojnici koji su bili okupljeni u vojvodstva. Dok su se njemački vojnici i husari nalazili samo u tri već spomenute utvrde, haramije su bili raspoređeni i po manjim utvrdama, a veći broj haramija je sačinjavao vojvodstvo kojim je zapovijedao vojvoda. Njega je na dužnost imenovao kapetan, a on je uz plaćene vojnike imao pod sobom i određen broj neplaćenih vojnika. Na granici su se nalazili i konjanici arkebuziri koji su bili elitni odredi naoružani kolašicama, Kako se radilo o veoma skupom naoružanju koje je vojnik sam nabavljao, oni su bili bogatiji pojedinci.³²

Tijekom velike seobe vlaškog stanovništva krajem 16. i početkom 17. stoljeća, dio njih se naselio u prostoru između rijeka Drave i Save. Nadvojvoda Ferdinand II. dao im je zaštitno pismo 26. veljače 1597. godine, kojim je jamčio njima, ali i budućim doseljenicima oslobađanje od svih nameta i davanja tlake, dok su oni morali biti spremni služiti krajiškim zapovjednicima u slučaju potrebe.³³ Međutim, kako kralj Rudolf II. i nadvojvoda Ferdinand II. tamo nisu imali svojih posjeda, vojni zapovjednici su ih naseljavali na napuštene posjede hrvatskih i slavonskih plemića – pogotovo na posjede zagrebačkog biskupa. Novodoseljeno stanovništvo tako nije bilo spremno podložiti se feudalnom gospodaru već su, pozivajući se na zaštitno pismo i vlastitu vojnu snagu, priznavali vlast isključivo vojnih zapovjednika, nadvojvode i vladara, čime je započet dugotrajni spor između pravnih vlasnika posjeda i stanovništva koje se na njemu naselilo. Ipak, situacija nije bila sasvim jednostavna i jednostrana, te su se negdje ipak morali dogovoriti s vlasnicima posjeda. S obzirom na to da su preuzeli selišta određenih posjeda (bili

³⁰ Petrić 2012, 88.

³¹ Petrić 2012, 115.

³² Petrić 2012, 116; Moačanin 2017, 37.

³³ Kaser 1997, 97.

su praktični držaoci zemljišnog posjeda), pojedini vlastelini uspjeli su s njima dogovoriti određenu razinu različitih podavanja.³⁴

Gradovi u Varaždinskom generalatu, Koprivnica i Križevci (ovdje ćemo izostaviti Varaždin kao sjedište) imali su dvojnu funkciju – vojnu i civilnu. Naime, nije bilo moguće pripojiti cijeli gradski teritorij tih gradova generalatu zbog njihovih povlastica koje su baštinili iz srednjeg vijeka. Tako je Koprivnica privilegij slobodnog i kraljevskog grada dobila 1356. godine, a Križevci još ranije, negdje sredinom 13. stoljeća. Doduše, područje gradskih utvrda potpalo je pod upravu generalata, čime su mogućnosti povećanja stambenog prostora, a posljedično i stanovništva bile ograničene. U utverdama su bili smješteni kapetani koji su često dovodili povlašteni položaj gradova u pitanje i kršili njihovu autonomiju. Kako su se tamo nalazile veće vojne postrojbe, kapetani su to iskorištavali kako bi narušili njihova prava te su nerijetke situacije kada su smjenjivali gradske suce i zamjenjivali ih onima po vlastitom izboru ili prisvajali dijelove teritorija koji su pripadali gradu pod opravdanjem da im je to potrebno za vojne svrhe, vrlo često ograničavajući i prisvajajući pravo lova i ribolova.³⁵

4. Obitelj Makar

U ovom, središnjem dijelu rada, fokus će biti na obitelji Makar. Prikazat ću njihovo podrijetlo i dati svoj doprinos u razrješavanju enigme oko podrijetla i genealogije Makara. Obradena literatura te objavljeni i neobjavljeni izvori pružiti će mi uvid u članove obitelji Makar. Identificirat ću mehanizme vertikalnog i horizontalnog uspona obitelji, kao i nedostatak istih u vrijeme posljednjeg muškog pripadnika obitelji. S obzirom na to da je središnja osoba ovog rada Nikola Makar, njega ću obraditi u što je moguće više detalja. Prikazat ću njegovo vojno napredovanje, sudjelovanje u bunama, ali i uspješnu posjedovnu i ženidbenu politiku koju je provodio. U manjem dijelu ću se dotaknuti i njegove osobe iz perspektive historijske imagologije, jer ću pokušati rekonstruirati elemente njegove osobne pobožnosti. Na kraju mi preostaje Ivan Andrija Makar, za vrijeme kojega je i čijom zaslugom je obitelj stekla titulu baruna zbog njegovih vojnih uspjeha. Kratko ću se osvrnuti i na posljednjeg pripadnika obitelji Makar – Ivana Leopolda, čijom je smrću obitelj izumrla.

³⁴ Petrić 2012, 150.

³⁵ Petrić 2012, 271.

4.1. Podrijetlo obitelji i genealogija

Prema Rudolfu Horvatu,³⁶ obitelj Makar vuče korijene iz Makarske u Dalmaciji i u 16. stoljeću pojavljuju se u gradu Varaždinu. Prvi zabilježeni pripadnik obitelji Makar jest Tomo pl. Makar, kojeg pronalazimo 1587. godine kao župnika u Varaždinskim Toplicama.³⁷ Tomo pl. Makar, iako župnik, bio je oženjen, te je imao sina Andriju i dvije kćeri – Doru i Suzanu. Andriju su naslijedili sinovi Nikola pl. Makar (1620. – 1673.) i Ivan Makar koji umire bez muškog nasljednika, dok se Nikola ženio dva puta. Majka prve žene bila je pripadnica obitelji Bogač, a s njom je Nikola imao kćer Katarinu. Druga Nikolina žena bila je Marija Jurhin, udovica. S njom je Nikola dobio sina Ivana (Janka) Andriju koji je kao časnik sudjelovao u osvajanju Slavonije u Bečkom ratu.³⁸ Autor ne donosi popis daljnjih pripadnika obitelji Makar, već se usredotočuje na oporuku Nikole Makara.

Tomislav Bogdanović se nastavlja na Rudolfa Horvata te dodaje kako je Nikolina prva žena bila Ana, čija je majka pripadala plemićkoj obitelji Bogač, a iz tog braka je dobio kćer Katarinu. Druga žena mu je bila Ana (Marija) Jurhin s kojom je dobio sina Ivana Andriju (Janka), a rodio se oko 1640. godine. Ivan Andrija oženio je Sidoniju Sofman te je imao sinove Nikolu i Ivana Leopolda te kćerku Anu, nakon kojih loza izumire.³⁹

S druge strane, Franjo Brdarić⁴⁰ navodi kako su Makari podrijetlom Uskoci, Vlasi iz Žumberka, koji su rano prihvatili uniju. Prema njemu, Nikola je rodom iz sela Liješće na Žumberku.⁴¹ Postao je *obrstlentnant* (*sic*) i vicekapetan križevačke krajine, a 1670. godine harači s koprivničkim kapetanom Ferdinandom Ernestom Breunerom po imanjima Zrinskog u Međimurju.⁴² Spominje također i Ivana Andriju Makara (1655.-1700.) i suprugu mu Suzanu

³⁶ Rudolf Horvat je bio povjesničar i političar (Koprivnica, 14. III. 1873 — Zagreb, 25. V. 1947). U Zagrebu završio gimnaziju 1892, diplomirao povijest i zemljopis 1896. te doktorirao teozom Kralj Tomislav i njegovo doba na Filozofskom fakultetu, a 1918. diplomirao i pravo. Ostavio iza sebe iznimno bogati historiografski opus. Više vidi u: Hrvatski biografski leksikon, s.v. „Horvat, Rudolf.“

³⁷ Horvat 1913, 203-204.

³⁸ Horvat 1913, 203-204.

³⁹ Bogdanović 2011, 27-30.

⁴⁰ Franjo Brdarić, povijesni pisac (Križevci, 16. I 1885 — Koprivnički Ivanec, 6. XII 1941). Osnovnu školu je završio u Križevcima, gimnaziju u Bjelovaru i Zagrebu te studij bogoslovije u Zagrebu (1907). Istraživao je povijest župa u kojima je radio, osobito Koprivničkog Ivanca, kao i nekoliko župa u Komarničkom arhidakonatu. Vidi više u: Hrvatski biografski leksikon, s.v. „Brdarić, Franjo.“

⁴¹ Primjerice, ime i/ili prezime Makar se ne spominje u popisu žumberačkih uskoka iz 1551. Vidi više u: Drago Roksandić, „O popisu žumberačkih uskoka iz 1551. godine,“ u: Roksandić 1989, 129-139.

⁴² Brdarić 2015, 109.

Orlić (umrla prije 1687.). Međutim, Brdarić je tu dalje u nedoumici u kojem su odnosu Makari koje je pronašao. Naime, on smatra da postoje barem dvije odvojene obitelji Makar te da Ivan Andrija Makar i barun Ivan Leopold Makar nisu u najbližem srodstvu (otac i sin op.a.). Razlog svim nedoumicama pronalazi u tome što se u župnim arhivima sačuvalo malo dokumenata.⁴³

Uz njih, Pavao Ritter Vitezović u primjerku djela *Oživljena Hrvatska*, koji je pronađen u ostavštini grofa Marsiglija donosi svoju verziju genealogije obitelji Makar (prema njemu, nekadašnjih Kožulića). U toj verziji, obitelj Makar potječe od Jurja Kožulića, načelnika dvorske posluge i nadzornika konjušnice vojskovođe Vukmira, koji pak bijaše na čelu pokrajine Usore u vrijeme kada je Stjepan Ostoja vladao Bosanskim Kraljevstvom.⁴⁴ On se pak oženio Anom, kćeri Mihovila Kostanića, plemenitog građanina Makarske, a njihov sin Stjepan je dobio nadimak Makarić i Makar te je ono postalo prezime njegovim potomcima.⁴⁵ On je oženio Evu te se preselio u srijemsku oblast [*sic*] i dobio sinove Jurja, Lovru i Nikolu. Od njih se jedino Lovro oženio (s Elizabetom, kćerkom Petra Vrankovića) i dobio sinove Andriju, Mihovila, Ivana i Luku. Od njih je jedino Andrija preživio Sulejmanov nalet na Ugarsko kraljevstvo. On se smjestio u Viroviticu gdje ga je opremio Gašpar Banfy i poslao u Sabjacensis (najvjerojatnije Đurđevac) gdje je sa suprugom Katarinom Rukelj dobio tri sina: Ivana, Andriju (II.) i Nikolu. Andrija odlazi u isusovce, Ivanu je supruga Suzana Rižanec rodila Nikolu, a Nikola se istaknuo u švedskom ratu [*sic*], postavši križevački kapetan i dopukovnik. On je oženio njemačku plemkinju Mariju Jurhajmb koja mu je rodila šest sinova i dvije kćeri, ali su djetinjstvo preživjeli samo Katarina i Ivan. Katarina se udala za Gašpara Gottala, a Ivan je napredovao u vojničkim službama Koprivničke krajine [*sic*]. Zahvaljujući svojim uspjesima, promaknut je na dužnost bojnog pukovnika i vojnog zapovjednika Donjoslavonske krajine te je stekao barunsku čast s pridjevkom *de Makarska*. Prvo je oženio Suzanu, kćer baruna Franje Oršića i dobio sinove Nikolu, Stjepana i Jurja, te kćeri Anu i Mariju. U drugom braku, s Marijom Sidonijom, barunicom od Schafmanna, dobio je sina Ivana i kćeri Tereziju i Josipu. Od sve djece, djetinjstvo su preživjeli samo Ivan i Josipa.⁴⁶

U hrvatskoj historiografiji vrlo je rano (prva polovica 20. stoljeća) nastala konfuzija oko Andrije Makara i genealogije obitelji Makar.⁴⁷ Međutim, smatram da s novim saznanjima koja nam donose gore spomenuti Franjo Brdarić i Pavao Ritter Vitezović možemo donijeti više

⁴³ Brdarić 2015, 125-126.

⁴⁴ Blažević 1999, 218.

⁴⁵ Blažević 1999, 219.

⁴⁶ Blažević 1999, 220-221.

⁴⁷ Pogledati bilješku broj 10 u: Bogdanović 2011, 28.

svjetla u obiteljsko stablo obitelji Makar.⁴⁸ Naime, prema dostupnim izvorima možemo vjerovati Horvatu koji kaže da je *rodonačelnik* (barem onaj koji se prvi spominje u izvorima) Tomo pl. Makar (prije 1579.⁴⁹–1601.). On je imao sina Andriju I. (prije 1601.⁵⁰ - ?) i dvije kćeri – Doru i Suzanu.⁵¹ Andrija I. je sa suprugom Suzanom Rižanec imao sinove Nikolu I. (oko 1620.-2.8.1673.), Ivana i Andriju II. (20.8.1620.-1666.). Potonji Andrija II. je rođen u Varaždinu i 1642. je primljen u isusovački red u Beču.⁵² Ivan je s nepoznatom suprugom imao sina Nikolu. Vitezović navodi kako je Ivanova supruga bila Suzana Rižanec, međutim iz drugih izvora nam je poznato kao je Suzana bila Ivanova majka, supruga njegova gore spomenutog oca Andrije.⁵³

Nikola I. se oženio prvo sestrom Tome Allyje, Anom Allyjom⁵⁴ (majka Bogač) pa Anom Marijom Jurhin.⁵⁵ U prvom braku dobio je kćer Katarinu, a u drugom Ivana (Janka) Andriju (1640-1700.). Ivan (Janko) Andrija oženio se Suzanom (kćer baruna Franje Oršića) i dobio sinove Nikolu i Stjepana te kćeri Tereziju Barbaru i Anu. Potvrdu o tome da su Ivan Andrija i Suzana dobili sina Stjepana i kćer Tereziju Barbaru pronalazimo u sačuvanoj kuzminečkoj matici krštenih 1673.-1695:

12.5.1680.

Die 12 eiusdem baptizatus e filius

Generosi Domini Ioannis Andreae Makar

Vice Capitani S. Georgy

et Generosa Domina Susana Orlich

nomine Stephanus

Patrinus illius fueri ego parochus Michael Klaszan

et Anna Klancich

⁴⁸ Za prikaz obiteljskog stabla obitelji Makar, pogledati prilog 5 ovog rada.

⁴⁹ Barlé 1912, 302.

⁵⁰ „Tako se n. pr. u gradskim zapisnicima god. 1601. spominje Makarov sin Andrija (nobilis Andreas, filius venerabilis condam Thomae Makar)“. Preuzeto iz: Horvat 1911 261.

⁵¹ Josip Barbarić u Zapisnicima poglavarstva slobodno i kraljevskog grada Varaždina navodi kako je Toma imao dva sina, Andriju i Petra. Međutim, zasada nemamo dovoljno dokaza koji bi potvrdili da su Petar i Toma bili u rodu. Runjak 1992, 54, 331.

⁵² Nikola Makar ga ne spominje u oporuci jer je piše prvi put 3. ožujka 1671., a nadopunjuje 28. travnja 1673., dakle u vrijeme kada je Andrija već umro. Detalje o životu ovog Andrije pogledati u: Vanino 1933, 130-132; Fancev 1936, 177.

⁵³ Barlé 1912, 303.

⁵⁴ Buturac 1991,

⁵⁵ Potvrdu da mu je druga žena (Ana) Marija Jurhin (Jurhajmb) možemo pronaći u Nikolinoj oporuci, ali i u: Szabo 1939, 129; Buturac 1991, 21.

8.9.1681.

Die 8 e baptizata filia

Theresia Barbara

Generosi Domini Ioannis Andreae Makar

Vice Capitanei S. Georgy et

Generosa Domina Susanna Orlich

Cuius patrini Generosus Dominus Ladislaus Kovachoczi

et Generosa Domina Anna Muzperyar parte sua⁵⁶

Sina Nikolu i kćer Anu morao je imati sa Suzanom jer se oni spominju u povelji o dodjeli barunskog naslova iz 1687.⁵⁷ U drugom braku, s barunicom Marijom Sidonijom Sofman / Schaffman (nakon 1698.) dobio je sina Ivana Leopolda i Mariju Josipu. Ivan Leopold je, kao i njegov stric Andrija II., pohađao gradačko sveučilište 1709.,⁵⁸ a umro je 3. prosinca 1725. u Kuzmincu te je obitelj izumrla po muškoj liniji.⁵⁹

Podrijetlo Makara već se u Vitezovićevo doba (suvremenik Ivana Andrije Makara) izvodi iz Makarske, tj. iz Bosanskog Kraljevstva. Vitezović, koji donosi genealogiju obitelji Makar, kao dodatak svojem djelu *Croatia rediviva*,⁶⁰ donosi je u primjerku koji je namijenio grofu Marsigliju, tada predsjedniku Carske komisije za razgraničenje. S obzirom na to da je Ivan Andrija Makar bio Vitezovićev suvremenik, imao je velike zasluge u istjerivanju Osmanlija iz Slavonije te je krajem rata bio postavljen kapetanom Novoga na Uni. Možemo pretpostaviti da su bili poznanici. Štoviše Vitezović je, kalendar *Zoroast hervacki, aliti meszecsNIK i dnevnik goszpodszki i goszpodarski* za godinu 1698. posvetio Mariji Sidoniji Schaffman, supruzi Ivana Andrije Makara.⁶¹ Kao što Zrinka Blažević navodi, ovdje se radi o obiteljima⁶² čije podrijetlo Vitezović izvodi od uglednika srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva i Raškog Carstva. Svrha tog primjerka je legitimiranje teritorijalnih aspiracija nasljednika navedenih obitelji, za razliku od većine njemu suvremenih genealoga koji su pisali

⁵⁶ Ovom prilikom bih se zahvalio Draženu Galeniću na ustupljenoj informaciji o upisima obitelji Makar u matici krštenih župe Kuzminec, kao i mentoru Hrvoju Petriću koji me je uputio na kolegu Galenića. Vidi u: *Matica krštenih župe Kuzminac 1673.-1695.*, fol. 14v, 25r.

⁵⁷ Horvat 1913, 204; Brdarić 2015, 125; Buturac, Stanisavljević et al 1958, 509; Iako Radoslav Lopašić navodi kako je Ivan Andrija sa Sidonijom Hofman imao sinove Nikolu i Ivana, gore navedeni upisi u maticu krštenih to opovrgavaju. Vidi bilješku 1 u: Lopašić 1894, 407-408.

⁵⁸ Fancev 1936, 187.

⁵⁹ Brdarić 2015, 114.

⁶⁰ Blažević 1999, 184.

⁶¹ Blažević 1999, 187; Buljan-Klaić 1995, 183.

⁶² U dodatku Vitezović donosi genealogiju obitelji Makar, Vojnović i de Moli. Vidi više u: Blažević 1999, 179-227.

genealogije sa svrhom dokazivanja antičkog podrijetla obitelji.⁶³ Sama genealogija napisana je po svim pravilima tog žanra – prvo opisuje začetnika obitelji, a onda po generacijama nabraja potomke. Uvijek naglašava njihove, s jedne strane intelektualne i moralne vrline, a s druge titule, časti i službe. Tako kao glavne kvalitete muških članova obitelji Makar, Vitezović ističe hrabrost i vojničke uspjehe u ratovima protiv Osmanlija i protiv Švedana u Tridesetogodišnjem ratu, uz detaljno nabranje svih vojnih služba koje su obnašali zbog svojih zasluga.⁶⁴ I Rudolf Horvat navodi kako Makari *starinom potječu iz Makarske u Dalmaciji*,⁶⁵ međutim ne navodi odakle mu taj podatak. Isto navodi i Radoslav Lopašić koji kaže da je *porodica Makara potekla (...) iz dalmatinske Makarske, po kojoj se je vazda i pisala*,⁶⁶ ali ni on ne navodi odakle mu taj podatak. U darovnici kojom je Leopold I. Ivanu Andriji i njegovoj djeci Ani i Nikoli za postignute vojne uspjehe darovao titulu baruna stoji (...) *ac insuper praedicato de Makaszka, unde originem tuam trahis, cohonestandum et condecorandos duximus*,⁶⁷ ali zasada nisam naišao na dovoljno izvora koji bi to potvrdili. Međutim, Makare i epska tradicija vezuje za Makarsku. Uspjesi u borbama protiv Osmanlija priskrbili su Ivanu Andriji mjesto u djelu Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*:

Još deliju kažem od mejdana,
po imenu Makar kapetana:
ovo biše lave od dvi glave,
a starinom od Makarske grada.
On porobi sela i varoše,
po krajinam osvoji gradove;
ne bijaše boja ni mejdana
brez vjeteza Makar kapetana.
Fonduk-paša ljuta zmija biše,
al ga dobi Makar kapetane,
osvoji mu silene topove,
čadorove i alaj-barjake.
Mnoge turske odsiječe glave,
veće ji je živi ufatio.

⁶³ O tome više u: Bene 2012, 251–302.

⁶⁴ Blažević 1999, 190.

⁶⁵ Horvat 1913, 203.

⁶⁶ Vidi bilješku 1 u: Lopašić 1894, 407.

⁶⁷ Franković 2011, 41.

To se zgodi kod Oraovice,
a bečkoga rata žestokoga.⁶⁸

Također, Makari se spominju i u muslimanskoj usmenoj epici gdje se javlja stanoviti Makar-kapetan i njegova lijepa kćer Anđelija. Također se spominje i grad Makar-kapetana, ali i ban makarski:

Jučer Makar od Makarja dođe,
te zaprosi sestru Borculinu.
dade mu je Borculić-serdare.
Pa ga jutros diže u Makarje,
I odoše, ostade djevojka.

(...)

„Hej, dragane, Makar-kapetane,
što te noćas nema do Kotara,
da zborimo i eglenišemo,
da ćosamo i ašikujemo,
čudan ti bi vakat uhvatio,
moga brata nema Borculića.“

Javlja joj se Blažević-Omere:

„Evo Makar, hajd' otvori vrata“

Ona skoči i otvori vrata,
a dok momke vidje Kanižane,
bir ih vidje, bidem besjedila:
„Vi nijeste Makarovi momci,
vet bi rekla, mladi Kanižani

(...)

Tada mu Anda veli krčmarica:

„Oj, serdaru, meni nepoznati,
nije žalost, neg', bolan, veselje,
sina ženi od Novoga bane,
od Makara, od sinjega mora,
l'jepom Anđom bana makarskoga.

⁶⁸ Kačić Miošić 2006, 84.

(...)⁶⁹

Naišao sam na informaciju kako je Ivan Andrija 1694. pobjegao na područje Mletačke Republike gdje se također istaknuo u ratu protiv Osmanlija.⁷⁰ Nisam naišao na spomen morlačkog junaka imenom Makar, te pretpostavljam da se radi o Ivanu Andriji Makaru koji se proslavio u Velikom bečkom ratu.⁷¹ Svakako bi trebalo dalje nastaviti istraživanja o spomenu na Makare u narodnoj epici.

4.2. Uspon obitelji Makar

Kao što smo već spomenuli, prvi zabilježeni pripadnik obitelji Makar jest Tomo pl. Makar (prije 1579.–1601.), koji je 1587. godine bio župnik u Varaždinskim Toplicama, koje su bile najzapadnija utvrda Križevačke (nat)kapetanije.⁷² Istog tog Makara izabrali su Varaždinci 1592. godine za svog župnika, kao zamjenu za Ladislava Kerhena koji je imao razne razmirice za svojim župljanima i premjestio se kao župnik u susjedni Biškupec. Zanimljivo je spomenuti kako je Tomo pl. Makar, iako župnik, bio oženjen,⁷³ imao sina Andriju (prije 1601. - ?) i dvije kćeri – Doru i Suzanu.⁷⁴ Završetkom Tridentskog koncila (1545.-1563.) i ustoličenjem grofa Jurja Draškovića zagrebačkim biskupom (1563.) krenuo je proces katoličke obnove u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu. Međutim, treba imati na umu kako reformacija u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu nije imala toliko veliki utjecaj u političkom i svakodnevnom životu kao što je to bio slučaju u unutrašnjoaustrijskim zemljama i Ugarskom Kraljevstvu. Hrvatsko-slavonski sabor je bio izrazito katolički orijentiran i donio je brojne zaključke o zabrani protestantskih učenja i protjerivanju protestanata s područja Hrvatsko-slavenskog Kraljevstva. Ipak, te zaključke bilo je teško provesti jer su važne i moćne vojne službe i položaje držali magnati koji su se preobratali na protestantizam ili, u slučaju Vojne krajine, plemići iz unutrašnjoaustrijskih zemalja.⁷⁵ Primjerice, do šezdesetih godina 16. stoljeća, obitelji poput

⁶⁹ Hörmann 1976, 64.

⁷⁰ Franković 2011, 41.

⁷¹ Primjerice, u dvosveščanom zborniku Istorija kotarskih uskoka nisam pronašao spomen o junaku Makaru iz Makarske. Vidi više u: Desnica, 1950; Desnica, 1951.

⁷² Koristim pojam (nat)kapetanije u ovom dijelu jer nije utvrđeno kada je točno Križevačka kapetanija preustrojena u natkapetaniju. Pogledati poglavlje Regionalni kontekst 17. i početka 18. stoljeća; Petrić 2012, 86-87

⁷³ Strohal 1932, 162; Horvat, 1911, 261.

⁷⁴ Rudolf Strohal navodi: „U 16. vijeku su se i u Varaždinskoj županiji svećenici ženili, a ženiti su se smjeli samo jedanput prije no su bili zaređeni u svećenike.“ U: Strohal 1932, 162; Rudolf Horvat navodi: „Koncem 16. vijeka bijahu oženjeni gotovo svi svećenici u Varaždinu i u najbližoj okolici gradskoj.“ U: Horvat 1911, 261.

⁷⁵ Štefanec 2015, 263-264.

Zrinskih, Ungnada, Tahyja, Erdödyja i Batthyányja preobratile su se na protestantizam (doduše, relativno brzo, unutar dvije-tri generacije su se vratile katolicizmu, ali to ostaje tema za daljnja istraživanja i druge radove).⁷⁶ Juraj Drašković je, poslije sudjelovanja na Tridentskom koncilu, održao tri dijecezanske sinode gdje su provedene različite mjere oko sređivanja stanja u zagrebačkoj biskupiji u duhu zaključaka Tridentskog koncila. Tako su na njima iz redova klera isključeni svećenici koji su pristali uz reformaciju ili s njome simpatizirali, ali i svećenici koji su živjeli nećudorednim životom. Primjerice, ekskomuniciran je župnik iz Belice u Međimurju Mihael (Mihajlo) Bučić koji je pristao uz reformaciju i tiskao kalvinističke knjige: *Novi Zakon*, *Kerstjanski navuk* (Katekizam) i *Contra realem praesentiam Corporis Christi in Eucharistiae sacramento*. Navedena djela nisu sačuvana i smatra se kako su spaljena u vrijeme katoličke obnove.⁷⁷ Također, ekskomuniciran je zagrebački kanonik Đuro Trulja zbog iskazanih simpatija prema reformaciji i nećudorednog života. Uz njih su se kanonici Đuro Ivančić i Ladislav Krban javno i pismeno morali odreći grešnoga života jer su obojica imali ljubavnice.⁷⁸ Ovdje ipak moramo paziti da ne upadnemo u zamku zaključivanja kako je nepoštivanje odredbi Tridentskog koncila bila isključivo posljedica reformacije. Uslijed konstantnog ratovanja i općeg osiromašenja, stanje u biskupijama na hrvatskom ranonovojekovnom prostoru bilo je loše, a još početkom 20-ih godina 17. stoljeća, u dijelovima Zagrebačke biskupije bila je vidljiva zapuštenost katoličke crkve. Nepoštivanje odredbi Tridentskog sabora po pitanju vjenčanja svećenika nije bila rijetkost, pogotovo u župama na granici s Osmanskim Carstvom.⁷⁹ Dolaskom isusovaca počeo je rad na sustavnom obrazovanju klera, ali i običnog puka i proces katoličke obnove postao je intenzivniji i vidljiviji. Nemamo dokaza koji bi pokazali da je Tomo bio simpatizer reformacije, ali činjenica da je bio oženjen ukazuje na to koliko je dugo katoličkoj obnovi trebalo da dopre do svih razina crkvenih organizacija

Dora se udala za građanina Varaždina lončara Matiju, a Suzana za Ivana Korata, vjerojatno također građanina Varaždina. Toma je obavljao dužnost župnika u Varaždinskim Toplicama (*pastor ecclesiae nostrae in Toplika*) između 18. listopada (blagdan Sv. Luke Evanđelista) 1579. i 1593. kada postaje varaždinski župnik.⁸⁰ Obavljao je i dužnost topličkog kaštelana, iako je ostao u Toplicama sve do blagdana Tijelovo 1594., kada je položio račun o svom djelovanju kao kaštelan. Kao kaštelan, dužnost mu je bila braniti utvrdu na kaptolskom posjedu, što vidimo iz prisege koju su kaštelani polagali pri uvođenju u dužnost: (...) *hvale y*

⁷⁶ Pogledati u: Jambrek 2017, 122-132.

⁷⁷ Jambrek 2017, 94.

⁷⁸ Patafta 2005, 38-39.

⁷⁹ Petrić 2005, 157.

⁸⁰ Horvat 1911, 266.

*vrednoszti braniti y na haszan biti, vsza zla y szuprotivnoszti kuliko naivech budem mogel moiium iakosztiium hochu od nyhovoga imania odganiati (...) Nyhovo imanye polag iakoszti moie verno y batrivo braniti vu vszake potrebchine hochu. Uz vojnu dužnost, imao je i sudačke ovlasti jer u prisezi također kaže: ako koj hudodelniki ali veliki grehov krivczi naidusze na kotaru Toplichkom, nechakaiuch zato opominanya goszpode moie, loviti y szuditi takve hochu vchiniti y sententiu suprot takvem danu, pređi vendar previgyenu executiu deliati bumsze szkerbel y dusen iliti obligath.*⁸¹

Toplički kaštel tada se nalazio na graničnom pojasu prema Osmanskom Carstvu i bio je dio Varaždinskog generalata iako je imao donekle specifičan položaj. Naime, iako je po vojnoj organizaciji bio dio Varaždinskog generalata, ostao je i dalje privatni kaštel zagrebačkog Kaptola. Unutar njega morao se nalaziti vojvoda s haramijama, ali je odlukom sabora u Brucku na Muri odlučeno kako se Kaptol sam mora brinuti za njegovu opskrbu i održavanje.⁸² S obzirom na položaj kaštela, vrlo često su sudjelovali u obračunima s Osmanlijama, primjerice kada je 1555. Alipaša kretao prema Sigetu ili kasnije, baš u vrijeme njegovog upravljanja, kada je skupio u nekoliko navrata kaptolske podanike koje su sudjelovali u bitci kod Siska 1592., iako uz dosta poteškoća.⁸³ Da su tamošnji kaptolski posjedi bili stalno ugroženi, pokazuje i isprava iz 1600. godine, koja navodi kako je toplička provincija *multis retroactis annis inhabitatoribus et colonis caruit*, zbog čega je Kaptol novo naseljenim podložnicima sela Daletinec dao oprost na 6 godina od svake daće i podavanja.⁸⁴ Ostatak života je proveo u Varaždinu kao župnik, a gradske knjige ga nazivaju *plebanus huius civitatis multorum annorum dignissimus*.⁸⁵ Kao kaštelan, dobivao je 10 forinti godišnje plaće, 12 forinti za meso, ulje, sol, kao i 90 kabala vina, a zasada ne znamo koliku je plaću imao kao župnik. Međutim, možemo pretpostaviti kako je plaća varaždinskog župnika bila dovoljna da mu osigura stabilnost, ali da je prihode dobivao i s drugih mjesta. Naime, u svibnju je kupio alodij Sigismunda Palffyja i njegovog sina Lovre za 80 ugarskih forinti, a par dana kasnije prodaje dio tog zemljišta Petru Cafuku za 31 ½ ugarsku forintu.⁸⁶ Iste godine, u kolovozu je posudio varaždinskom građaninu Ivanu Pačiću 23 ½ talira srebra (talir je jednake vrijednosti kao i ugarski forint).⁸⁷ U veljači 1597. kupuje alodij plemkinje Ane Körörsy i sinova Ivana Kuskoczyja (Martin i Ivan) sa svim

⁸¹ Barlé 1912, 301.

⁸² Klaić 1976, 296.

⁸³ Bogdanović 2011, 27; Barlé 1912, 302.

⁸⁴ Barlé 1912, 302.

⁸⁵ Runjak 1992, 54, 349.

⁸⁶ Runjak 1991, 201-202.

⁸⁷ Horvat 1911, 276; Runjak 1991, 222.

zgradama na njemu podignutima, vrtom, malom sjenokošom kao i četiri rala oranice koja se nadovezuju na taj alodij za 103 ugarske forinte.⁸⁸ Godinu dana kasnije, u srpnju, kupuje alodij Vinka Benkovića za 150 ugarskih forinti.⁸⁹

Andrija (I.) Makar naslijedio je Ivana Dragovića na mjestu kaštelana u Toplicama između 1604. i 1611. godine, dakle krenuo je očevim stopama.⁹⁰ U siječnju 1605. zaručio se sa Suzanom, kćeri građanina grada Varaždina, Jembriha Rigianca, a na svadbu koja će biti u *našoj hiži* u Varaždinu zove on i gospodu kanonike, da se može s time podičiti pred *ostalimi gozpodom i prijatelmi*.⁹¹ Dakle, njegov otac je doveo obitelj u grad, a Andrija se nastavio uspinjati po društvenoj ljestvici oženivši građanku (informaciju o tome tko je bila Tomina žena zasad ne znamo). Da se prilike na topličkom kaštelu i pripadajućim posjedima nisu smirile, već pogoršale možemo saznati iz njegovih spisa u kojima piše da su u ožujku 1605. Tatari pustošili po Toplicama i okolici. Naime, iz kaniškog pašaluka su Tatari, prolazeći kroz Toplice provaljivali u Štajersku. Navodno je strah i trepet radi njihova dolaska bio tolik, da se nadvojvoda Ferdinand sa svojim dvorom spremao preseliti iz Graza na sigurnije mjesto. U tim provalama stradali su krajevi između Mure i Drave (okolica Ljutomera i Ormoža), ali i toplička okolica. Tako Andrija javlja Kaptolu da su *arzw Tatari marhw odpelali, kako why okolw znayw vitezky i plemeniti ludi. I v. g. naybole znathe, dazmo wze pogubili, lyztor stozw hize oztale puzthe* i moli Kaptol da o tome obavijesti tadašnjeg bana Ivana Draškovića. Isto tako, u rujnu 1607. piše kako se onuda (Varaždin, Varaždinske Toplice op.a.) kreće mnogo njemačkih vojnika (*nesmerno mnogo nyemach ide ovamo na nas, nesnamo sto hote wchynyti y sto mysle (...). A w Varasdinw bodey stalo jedno sesto sto...*).⁹² Važno je spomenuti kako su u to vrijeme bile česte i bune seljaka u Kraljevstvu. Tako Andrija u izvještaju Kaptolu 9. prosinca 1604. kaže da seljaci uporno odbijaju davati hajdinu (desetinu hajdine) i moli kanonike za uputu što da protiv njih poduzme. Naime, Kaptol je početkom 17. stoljeća počeo uvoditi tlaku i povećavati druge radne obveze. U 15. i 16. stoljeću Kaptol u Toplicama nije imao velik alodij, pa seljaci nisu bili toliko opterećeni tlakom. Međutim, relativnim smirivanjem situacije nakon Žitvanskog mira to se promijenilo. Naime, tada podložnici više nisu bili toliko opterećeni vojnom službom, pa su kanonici počeli uvoditi tlaku i povećavati druge radne obveze. Još 1420. Kaptol je stanovnicima Varaždinskih Toplica dao povlastice prema kojima su mogli svake godine izabrati svog načelnika koji će suditi građanima, a godišnji porez za zemlju iznosio je

⁸⁸ Runjak 1992, 54, 111.

⁸⁹ Runjak 1992, 54, 185.

⁹⁰ Bilješka 3 u: Barlé 1912, 301.

⁹¹ Barlé 1912, 303.

⁹² Barlé 1912, 303.

dva puta godišnje po jedan forint. Povlasticama su obuhvaćeni i neki kmetovi pa su svi zajedno mogli nastupati pred Kaptolom kao općina.⁹³ Dakako, seljacima nije odgovaralo pogoršavanje njihova položaja i zahtijevali su da ih se ne tjera na tolike radove (*to na dva ver ta, to vu grad, to na per vi z drugimi na tlaku*). Kanonici su i dalje pritiskali te su, primjerice, 1608. pokušali uvesti obvezu podvoza na duge relacije, poput odvoza vlastelinskog meda u Ptuj na prodaju, što je izazvalo četverogodišnje nemire. Pisali su kanonicima da ih *ne bantuju*, jer nisu ni ranije *z nikakovem povožnjom bantovali i z nikakovem terštvom*. Njihove obveze 1612. regulirao je viceprotonotar Stjepan Patačić tako da su trebali davati radnu tlaku za gradnju i obnavljanje utvrde u Toplicama, te podvoz na kraće udaljenosti. Gore spomenuti odvoz meda u Ptuj pretvoren je u novčanu daću, pa su trebali platiti 25 forinti.⁹⁴

Izgleda da je Andrija dužnost topličkog kaštelana obavljao između 1604. i 1611. godine, a nakon toga otišao je na samu granicu s Osmanskim Carstvom – u Đurđevačku kapetaniju gdje je život bio opasniji, ali je prilika za financijske dobitke bila veća.⁹⁵ Izvori nam govore kako je 1630. obavljao dužnost vojvode u Đurđevačkoj kapetaniji i pod sobom je imao trideset haramija.⁹⁶ Također znamo da se u razdoblju od 1630. do 1678. za te haramije mjesečno odvajalo 103 rajnske forinte tj. 1236 rajnskih forinti godišnje.⁹⁷ Haramije su dobivale plaću od oko 3 rajnska forinta, a možemo pretpostaviti kako je vojvodi pripadala veća plaća te da je dobivao veći dio otetog plijena. Tome u prilog idu podaci koje nam donosi *muster* lista⁹⁸ iz 1630. gdje je zavedeno kako je *Woyuoda Andreasch Mäklär* imao plaću od 13 rajnskih forinti.⁹⁹ Andrija se također, kao i otac mu Toma, brinuo oko njihovih posjeda i trudio se proširiti ih. Tako je u kolovozu 1601. kupio dva rala oranice od Petra mesara, za 25 ugarskih forinti.¹⁰⁰ Iduće godine, u veljači kupio je vinograd od Magdalene, udovice Valentina Anušića, tadašnje žene Pavla krojača za 70 ugarskih forinti.¹⁰¹ Zasadu možemo vidjeti kako su posjedi obitelji Makar rasli svakom generacijom, a sredstva za pribavljanje tih posjeda dobivali su pomicanjem

⁹³ Klaić 1976, 298-299.

⁹⁴ Adamček, Filipović, Hrg, Kolanović i Pandžić 1973, 68-73; Adamček 1987, 50-52.

⁹⁵ Vidi bilješku 3 u: Barlé 1912, 301.

⁹⁶ Petrić 2012, 120.

⁹⁷ Petrić 2012, 124.

⁹⁸ Muster liste bile su poimenični popisi plaćenih vojnika na svakom odsjeku vojne krajine. Njih su popisivala povjerenstva imenovana u Unutrašnjoj Austriji, na čelu s *Musterschreiberom*. Vidi više u: *Muster lista iz 1630., Militaria, StLA, Graz* (Popratni komentari i objašnjenja), *Muster liste: popratni komentari i objašnjenja*.“

⁹⁹ Vidi više u: *Muster lista iz 1630., Militaria, StLA, Graz* (Popratni komentari i objašnjenja), s.v. „*Muster Lista iz 1630 - Militaria-StLA-Graz* (xls).“

¹⁰⁰ Runjak 1992, 343-344.

¹⁰¹ Runjak 1992, 54, 364.

prema granici i uspinjanjem na sve odgovornije (i bolje plaćene) vojne položaje. Andriju su naslijedili sinovi Nikola, Andrija (II.) i Ivan.

O Ivanu nemamo previše informacija, osim da je imao sina Nikolu, dok za Andriju (II.) znamo da je rođen 20. kolovoza 1620. u Varaždinu. Ne znamo gdje je išao u gimnaziju, ali je 10. listopada 1642. primljen u isusovački red u Beču. Nakon dvogodišnjeg novicijata radio je kao profesor u Zagrebu od 1644. do 1646. Nakon toga slušao je tri godine teologiju u Grazu, pa predavao u Trnavi četiri godine. Slijedom toga predavao je u Zagrebu još tri godine, a kasnije još tri u Košicama. Vraća se u Zagreb 1661.-1662. te je profesor moralke, duhovnik, savjetnik i ispovjednik. Idućih nekoliko godina povremeno predaje i umire 29. prosinca 1666., u četrdeset i šestoj godini života.¹⁰²

4.3. Nikola pl. Makar

U ovom dijelu ćemo rekonstruirati Nikolin život kao središnje osobe ovog rada. Pozornost će biti posvećena njegovom vojnom napredovanju, sudjelovanju u buni Stefana Osmokruhovića, posjedovnoj i ženidbenoj politici te elementima njegove osobne pobožnosti.

4.3.1. Vojno napredovanje

Nikola pl. Makar (oko 1620.-2.8.1673.), rano se počeo baviti vojnom službom, kao i njegov otac. Po završetku vojnih škola, služio je kao časnik u Varaždinskom generalatu¹⁰³ i već 1644. postao je zapovjednik¹⁰⁴ tj. zamjenik zapovjednika (*leutant*) [*sic*]¹⁰⁵ u Đurđevcu.¹⁰⁶ Iako nemamo točne podatke kolika mu je bila plaća kao *leutanta*, prema *muster* listi iz 1630. godine

¹⁰² Detalje o životu ovog Andrije pogledati u: Vanino 1933, 130-132; Fancev 1936, 177.

¹⁰³ Ne zamijeniti sa Slavonskom vojnom krajinom koja je nastala nakon Bečkog rata (1683.-1699.). S obzirom na to da je središte Slavonske krajine bilo u Varaždinu, ona je kasnije poznata pod nazivom Varaždinski generalat. Karta položaja Slavonske krajine se nalazi u prilogu 3, kao i karta utvrda u Slavonskoj krajini (prilog 4). Vidi više u: Štefanec 2011, 235; Kaser 1997, 78.

¹⁰⁴ Lopašić, 1889, 472; Lopašić 1885, 75.

¹⁰⁵ Petrić 2012, 120.

¹⁰⁶ Đurđevac je postao snažnije izložen osmanskim provalama nakon pada Virovitice 1552. godine. Sukladno tome, ali i činjenici da je to bila jedna od utvrda u tzv. Slavonskoj krajini, 1578. je došlo do reorganizacije – Đurđevac, u kojem je do tad sjedio kapetan, nakon te godine ima kapetana s nižim ovlastima nego kapetani u Koprivnici, Ivaniću i Križevcima. Đurđevac je bio jedno od važnih prometnih čvorišta na putu od Varaždina prema Virovitici, a mirom u Srijemskim Karlovcima polagano gubi dotadašnji strateški značaj. Vidi više u: Štefanec 2011, 408; Zvonar 2011, 293.

možemo zaključiti da se radilo o svoti od 20 rajnskih forinti.¹⁰⁷ Nekoliko godina kasnije, 1654. ga nalazimo u izvorima kao vrhovnog potkapetana (vicekapetana) križevačkog vojnog zapovjedništva.¹⁰⁸ U usporedbi s podacima iz 1630. godine, možemo pretpostaviti da mu je tada plaća bila također bila 20 rajnskih forinti. Tri godine kasnije ga također nalazimo kao vicekapetana križevačkog, kada donosi odluku o obaveznim podavanjima Vlaha Marenovčana u Glogovnici.¹⁰⁹ U periodu između 1665. i 1666. je bio i kapetan s činom potpukovnika, zamjenik velikog kapetana križevačkog grofa Ivana Josipa Herbersteina.¹¹⁰ Kao zamjenik velikog kapetana, donosio je i pravne odluke, na što nam ukazuje presuda o međama u Žabnici, koju je nekoliko godina kasnije potvrdio veliki kapetan križevački, Ferdinand Ernest Trautmansdorf.¹¹¹ Sredinom 1666. godine, za vrijeme bune Stefana Osmokruhovića je imao rang potpukovnika (*obrist leuthenannt*),¹¹² kojeg će zadržati sve do svoje smrti.¹¹³

4.3.2. Buna Stefana Osmokruhovića

Nikola se, kao i njegov otac, morao baviti bunama. Krajem 1655. su se ponovo pobunili podložnici u Varaždinskim Toplicama. Toplički purgari su htjeli obnoviti svoje gradske povlastice, a prema dostupnim izvorima se čini kako ih je na bunu potaknuo zastavnik topličkih haramija Juraj Veliki i pozvao da se pridruže Vlasima krajišnicima koji su se također pobunili (*nego kada zu ze bili Vlaha zpuntarili onda ie zassel pod zenczu k podlosnikom vase milozti gozpoczta*).¹¹⁴ Potporu buni su tražili od vojnokrajiških vlasti te su pisali Nikoli (koji je tada križevački vicekapetan) i tražili da im dade puščanog praha i olova jer je kaštelan Nikola Bahat zabranio trgovcima prodaju streljiva. Međutim, također su tražili od njega da posreduje kod bana kako se na njih ne bi poslala regularna vojska.¹¹⁵ Žalili su se na to kako ih toplički kaštelan iskorištava i tjera na terete koje nisu dužni. Tako Juraj u pismu piše *kako nasz ono Toplichki purkulab tolvaizkem duguvaniem po noche razbya, ztrelija, szeche y lovi y nad nami hise obeche*

¹⁰⁷ Vidi više u: Muster lista iz 1630., Militaria, StLA, Graz (Popratni komentari i objašnjenja), s.v. „Muster Lista iz 1630 - Militaria-StLA-Graz (xls).“

¹⁰⁸ Buturac 1991,

¹⁰⁹ Ivić 1916, 122-123.

¹¹⁰ Lopašić 1889, 443, 471.

¹¹¹ Lopašić 1889, 443-444, 471.

¹¹² Lopašić 1885, 319.

¹¹³ Tako Gjuro Szabo navodi kako je oltar u kapeli Sv. Antuna, 1669. dao izraditi Nikola Makar, vrhovni podkapetan križevački, a Nikola se u svojoj oporuci napisanoj 28.4.1673. naziva *vice-colonellusom, grada križevečkoga i vse Kraine najveksi vicecapitan*. Vidi više u: Szabo 1939, 129; Horvat, 1913,

¹¹⁴ Adamček 1973, 84.

¹¹⁵ Adamček 1973, 80-81, Klaić 1976, 301-302;

wsigati, a nezmo nistar krivi niti dusni y toga ne znamo ie li ima od gozpode Captoloma zapoved y dopuschenie ali ne. Cilj bune bio je obnova gradskih privilegija, poboljšanje statusa i promjena pravnog položaja Varaždinskih Toplica na vlastelinstvu. Iz sačuvanih izvora nije u potpunosti jasno kako je ova buna završila.¹¹⁶

Možda najznačajniju ulogu imao je za vrijeme već spomenute bune Stefana Osmokruhovića, velikog suca Križevačke natkapetanije.¹¹⁷ I dok je buna kojom se bavio njegov otac bila na području Hrvatsko-slavonskog kraljevstva i pod ingerencijom zagrebačkog Kaptola, buna Stefana Osmokruhovića odvila se na području Varaždinskog generalata, područja koje je nakon sabora u Brucku na Muri praktično došlo pod ingerenciju unutarnjuaustrijskih zemalja, izdvojeno iz vlasti bana i Hrvatsko-slavonskog sabora i podčinjeno Ratnom vijeću u Grazu.¹¹⁸ Nakon Žitvatoročkog mira 1606. godine, nastupilo je razdoblje *relativnog* zatišja u ratnim sukobima između zemalja Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. *Relativnog* u smislu da nisu postojali sukobi velikih razmjera, ali je život na krajini bio obilježen gotovo svakodnevnim čarkama i upadima na teritorij pod kontrolom suprotne strane. Već krajem 16., a pogotovo početkom 17. stoljeća, na područje krajine naseljava se vlaško stanovništvo koje je, u najosnovnijim crtama, bilo oslobođeno raznih nameta i podavanja u zamjenu za vojnu službu. Međutim, to je stanovništvo bilo naseljavano na zemlju koja je formalno-pravno pripadala vlasteli (npr. zagrebačkom biskupu, obitelji Erodody i sl.), a oni su zahtijevali njihovo pretvaranje u kmetove. S obzirom na to da su takvi postupci izazivali nemir i nepovjerenje među Vlasima, kralj Ferdinand je 5. listopada 1630. godine donio Statuta Valachorum tj. Vlaške statute prema kojima su posjednici zemlje postali Vlasi, nisu na nju plaćali nikakve dadžbine, a imali su obvezu vojne službe.¹¹⁹

Uzrok bune Stefana Osmokruhovića hrvatska historiografija gleda iz nekoliko različitih pogleda koje je odlično sumirao Zlatko Kudelić.¹²⁰ Budući da spominje Makara, za potrebe ovog rada donosim opis bune iz isusovačkog izvješća o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine koje je objavio i preveo gore spomenuti Zlatko Kudelić. U vrijeme izbijanja bune, u

¹¹⁶ Petrić 2012, 287.

¹¹⁷ Stefan Osmokruhović ili Osmokruović bio je veliki sudac Križevačke natkapetanije (? , prva polovica XVII. st. – ?, 1666). Nazivao se i Osmokruč, Osmokrug i Osmokruh. Uz potporu koprivničkoga i ivaničkoga velikog suca 1665 pokrenuo je bunu krajišnika protiv austrijskih časnika u Varaždinskome generalatu. Vidi više u: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45725>

¹¹⁸ Detalje o saboru u Brucku na Muri i njegovim posljedicama po Hrvatsko-slavonsko kraljevstvo pogledati u: Šefanec 2011.

¹¹⁹ Ovdje je navedeno samo sumirano i pojednostavljeno tumačenje Statuta Valachorum i razloga njihova nastanka. Za više informacija o njima pogledati u: Kaser 1997, 89-101.

¹²⁰ Kudelić 2007, 146-152.

Varaždinskom generalatu nije bilo vrhovnog zapovjednika generala Waltera Lesliea, kao ni njegovog zapovjednika koprivničkog pukovnika Honorija Trauttmansdorffa. U njihovoj odsutnosti, upravljanje je preuzeo križevački pukovnik Johann Joseph Herberstein. U to vrijeme birao se novi knez Križevačke natkapetanije te je Herberstein imao svojeg kandidata, koji bi zamijenio dotadašnjeg velikog kneza Stefana Osmokruhovića. Kako bi utjecali na izbor, Osmokruhović je sa svojim pristašama 25. srpnja 1666. došao u utvrdu u Križevce. Herberstein je odbio njihov prijedlog na što su okupljeni krajišnici podigli Osmokruhovića u zrak i vikom i bukom tražili njegov izbor. Međutim, Herberstein je na to uzvratio batinanjem izaslanika i Osmokruhovića te ih je dao zatvoriti. Uz to, prihvatio je savjet svog zamjenika, potkapetana (*vicecapitaneo*) Nikole Makara kojeg izvješće opisuje kao veterana Tridesetogodišnjeg rata (*veterano milite, in bello germanico contra Svecos olim vicecolonello*), iskusnog u krajiškim pitanjima, kojeg su već Vlasi tužili vladaru, i poslao glasnike u utvrde i ostale kapetanije s naredbom da odani vojnici zauzmu pojedine položaje i spriječe spajanje buntovnika.¹²¹ Upravo to je pomoglo Herbersteinovom brzom suzbijanju pobune koja je trajala osam dana i završila pogubljenjem šestorice vođa (Osmokruhović je poginuo odmah prvi dan, pri izlasku iz utvrde u Križevcima), bijegom Osmokruhovićeovog brata na područje Osmanskog Carstva i pogubljenjem Osmokruhovićeovog sina čiju su glavu nataknuili na kolac pred ulazom u križevačku utvrdu.¹²²

4.3.3. Posjedovna i ženidbena politika

U nastavku ćemo spomenuti nekoliko sela koja su sredinom 17. stoljeća došla u posjed Nikole Makara i vrijedno ih je staviti u povijesni kontekst. Već smo u uvodnom dijelu o Varaždinskom generalatu spomenuli kako su broja granična i pogranična vlastelinstva bila opustošena i napuštena tijekom 16. i 17. stoljeća. Međutim, početkom 17. stoljeća, naseljavanjem vlaškog stanovništva, ali i smirivanjem situacije nakon Žitvanskog mira, pristupilo se repopulaciji napuštene zemlje. Tako su se u selima Ebreš (Bolfan) i Martinić, 1615. dogovorili plemić Ivan Budor i Vlasi koji su se tamo doselili. Budor piše *kako szam se ja pogodil zmojemi Vlahi sstojechemi vu mojemu imaniju vu Ebreskom ij takaisse vu Martinichech*. Svakom kolonistu dao je selište s 20 jutara oranice, za koje je godišnje trebao

¹²¹ Kudelić 2007, 153, 169.

¹²² Detaljan opis bune vidi u: Škvorc 2011, 22-24; Pogledati i: Klaić, 1976:160-161.

plaćati 4 ugarske forinte, a seljaci su kao slobodnjaci po potrebi morali ići u rat. Dakle, ovdje se nije radilo o privatnovlaškom, već slobodnjačkom statusu. Prilikom dodjele slobodnjačkih privilegija naglašena je njihova vojna služba – po potrebi su morali obavljati vojnu službu i plaćati novčanu daću u paušalu.¹²³ U selu Martinić 1645. godine su popisana četiri *celoselca* i jedan *poselec*, koji su svake godine morali dati novčanu daću u vrijeme Martinja (*Martinju četiri dukate per 25 grossos*) i ići s vlastelinom u pohod ako ih je zvao. Drugih nameta nisu imali, a pošto su bili držaoci selišta možemo zaključiti da su se bavili pretežito ratarstvom, a ne stočarstvom što je obilježje privatnovlaškog položaja u Karlovačkom generalatu.¹²⁴ U prvoj polovici 17. stoljeća dolazi i do obnove sela Donji Torčec (Torčec) koji se spominje 1643. godine, a naselio ga je plemić Bočkaj. Svaki je kolonist dobio 8 jutara oranice, a dio drugih oranica, livada, šuma i pašnjaka imali su na području preko rijeke Drave, a izgleda da su dio imali i na području Vojne krajine. Velik dio podložnika na pograničnim vlastelinstvima u Križevačkoj županiji bio je u slobodnjačkom statusu. Plaćali su veliku novčanu daću (4-5 forinta po selištu), negdje i u paušalnom iznosu. Nisu bili dužni davati radnu tlaku jer im je osnovna služba bila sudjelovanje u vlastelinskom banderiju. Međutim, relativnim smirivanjem situacije u 17. stoljeću vlastelini više nisu imali toliko potrebe za vojnim dijelom njihove službe – više nije bilo u tolikoj mjeri velikih vojnih operacija i ratova. S obzirom na to, vlastelini su počeli slobodnjacima nametati i druge službe poput stražarenja, prenošenje vlastelinske pošte, sudjelovanja u lovu, obnavljanja utvrda i kaštela, popravka puteva i sl. Ne treba smetnuti s uma da slobodnjaci nisu bili slobodni seljaci, već podložnici vlastelina (kao i kmetovi). Dakako, generalno gledajući, nalazili su se u boljem položaju od kmetova i nisu morali davati poljoprivrednu tlaku, ali je vlastelin i dalje imao nad njima (među ostalim) sudsku vlast.¹²⁵

Nikolina prva supruga, Ana Allija bila je sestra Tome Allije, dok joj je majka pripadala plemićkoj obitelji Bogač koja je, kao i Makari, spadala u srednje i niže plemstvo. S njom je dobio kćer Katarinu, koja se kasnije udala za Gašpara Gotala, konjičkog kapetana Koprivničke natkapetanije. Oni su dobili kćer Terezu Suzanu koja je umrla nakon 1698. godine.¹²⁶ Tu možemo vidjeti kako je Nikola nastavio obiteljsku politiku povezivanja s utjecajnim obiteljima, u ovom slučaju s časničkom obitelji na području Vojne krajine.

¹²³ Petrić 2012, 150.

¹²⁴ Petrić 2012, 151.

¹²⁵ Petrić 2012, 167.

¹²⁶ Levanić 2001, 6-7.

Nikola je također vodio iznimno dobru politiku stjecanja posjeda. Od oca je naslijedio zidanu kuću u Varaždinu (utvrđeni dio), izvan gradskih bedema je naslijedio majur,¹²⁷ na Golom brdu vinograd, a na Bedovu (danas Imbriovec Jalžabetski) kmetove koje je još njegov djed dobio na uživanje od zagrebačkog Kaptola. Već kao vrhovni potkapetan križevačkog vojnog zapovjedništva, 1654. kupuje od Ane, kćeri Gašpara Stankovačkog, žene Sisigmunda Mrnjavčića, ribnjak, vrt, žitnicu i potkućnicu u veličini od dva jutra na području grada Križevaca (kod groblja) za svotu od 2000 forinti.¹²⁸

Početak 17. stoljeća, manje posjede u Velikom i Malom Otoku držali su plemići Vinkovići. Dijelove Velikog Otoka, Kutnjaka i Imbriovca kupio je 1629. Juraj Balog, ali su u to vrijeme ti, kao i susjedni posjedi, bili slabo naseljeni. U Malom Otoku Vinkovići su imali tri plemićke kurije s 18 kmetova. U Imbriovcu dio posjeda držala je obitelj Bogač, a sredinom 17. stoljeća su u Dubovici, Kapeli i Imbriovcu posjede stekli i plemići Vagići. Katarina Bogač, kao udovica Martina Perka prodala je dio posjeda u Imbriovcu i Malom Otoku Jurju Balogu 1629. godine, skupa s dijelom posjeda Kutnjak. Taj posjed su u drugoj polovici 17. stoljeća razdijelili nasljednici Mihael Rakičani (supruga Barbara Balog), Juraj Keresztury (supruga Dorotea Balog) i Stjepan Balog, a dio imbriovečkog posjeda ostao je u vlasništvu obitelji Bogač – Ivana i Dore. Godine 1650., 7. svibnja su Ivanova kćer Eva, supruga Baltazara Orehovečkog (Orehoczy) i Dorina kćer Ana, supruga Nikole Makara krenuli rješavati pitanje nasljedstva Ivanovih posjeda u Bogačevu, Dubovici, Grbaševcu, Imbriovcu, Kapeli, Lukačevu te Velikom i Malom Otoku. Već iduće godine, 23. veljače 1651. Gašpar Budor podignuo je parnicu zbog tog nasljedstva i protiv Baltazara Orehovačkog i protiv Nikole Makara. Iako je Nikolina supruga Ana po majci imala prava na te posjede, proces je bio dugotrajan i mukotrpan. Nastavio se 22. kolovoza 1652. godine pod presjedanjem bana Nikole Zrinskog kada Nikola Makar moli bana prijepis fasije Jurja i Stjepana Biczo te obitelji Ivana Pechija Ivanu Bogaču upravo za imanja Kapela, Martince i Dubovicu.¹²⁹ Nastavci spora vodili su se i 1653. godine, a u međuvremenu je 27. travnja 1651. zagrebački Kaptol uveo Stjepana Bogača u dijelove posjeda Čanovec, Gornji Otok i Imbriovec. Poznato nam je da je vlasnik djela Imbriovca 1700. bio Mihael Bogač, koji je tamo i stolovao, vjerojatno u svojoj kuriji. Uz njega, postojali su i drugi suvlasnici, pa su tako Ivan Križanić i supruga Ana Egidović 15. lipnja 1653. u Imbriovcu imali

¹²⁷ Majur (madž. major < njem. Meierhof), salaš, udaljeniji dio vlastelinstva ili, općenito, velikoga zemljišnog imanja, s vlastitim gospodarskim gradama, tehničkim sredstvima i radnom stokom. Obično ima posebnog upravitelja. U feudalno su doba radnu snagu davali kmetovi iz okolnih sela, a poslije seoski najamni radnici (stalni i sezonski). Hrvatska enciklopedija, s. v. "majur".

¹²⁸ Buturac, 1991.

¹²⁹ Levanić 2001, 15-16.

kmetove Mihaela Sirotku i Ivana Mađera, dok su iste godine dijelove posjeda u Imbriovcu imali i Nikola Makar i supruga mu Ana.¹³⁰ U konačnici je Nikola, kako nam navodi u svojoj oporuci, uspio ishoditi kraljevu darovnicu za posjede u Grbaševcu, Kapeli, Dubovici, Martincima (danas Martinić), kao i u Velikom i Malom Otoku – selima kod Bukovca (Ludbreg) u Podravini, ali tek nakon što je sklopio nagodbu s Baltazarom Orehovačkim.¹³¹

U lipnju 1658. kupuje dijelove imanja Dubovica i Kapela od Gašpara Bedekovića, čime zaokružuje posjede.¹³² Do novih imanja nije dolazio samo kupovinom, već i posudbom novca. U svibnju 1660. mu Ladislav Gotal, inače otac muža njegove buduće kćeri, zbog duga od 1.000 forinti daje polovicu mlina na Plivici (na posjedu Jalžabet), prihode od gornog prava te se obvezuje isplatiti ostatak duga.¹³³ Također, Nikola je imao i kuzminsko imanje s kaštelom u Kuzmincu, koje je kupio oko 1665. godine od obitelji Bočkaj. Kuzminec se počeo razvijati u drugoj polovici 17. stoljeća, a 1660. ga je kupio Nikola Zrinski, ali nikad nije stupio u posjed. Nikola je, nakon kupovine, vlastelinstvu priključio nekoliko novih sela, a veći dio kmetova u selima Veliki i Mali Otok, kao i Dubovica i Kapela kupio je 60-ih godina 17. stoljeća.¹³⁴ Posjed Bogačevo mu je založio Stjepan Gereczy za 1700 rajnskih forinti, ali je Nikola kasnije postao i vlasnik tih posjeda. Godine 1665. kupio je i posjed Torčec, što znamo po dokumentu u kojem je uredio obveze podložnika Torčeca prema njemu. Iako su naseljenici u Torčecu imali status slobodnjaka,¹³⁵ kasnije ih je urbarom Nikola Makar gotovo izjednačio s kmetovima.¹³⁶ Tako su Torčanci Makaru bili dužni davati podavanja svake godine *doklam mira z Turci bude*. Prema urbaru, podložnici su bili dužni Nikoli svake godine davati: dva dana po 40 kosaca, po 40 žetelaca na dva dana za pšenicu, također i 40 žetelaca za hajdinu i proso, a na dan Sv. Martina (11. studenoga), kao kolektivnu daću, platiti 100 talira. Uz to, morali su dati 35 kopuna svake godine oko Martinja ili Miholja, 35 pilića (*kojih cez leto da bude moja dva meseca a njihova pako trejti*), desetinu svih žitarica koje su morali vršiti (mlatiti) i dovesti u Kuzminec, u kaštel. Ako bi kojim slučajem ulovili prijestupnika (*hudodelnika*), također su ga morali dovesti u kaštel u Kuzmincu, a isti je slučaj i sa sužnjevima. Morali su biti spremni na oružanu obranu imanja, po potrebi.¹³⁷ Selo Torčec je zanimljiv slučaj jer je to pusto selo ponovo naselio plemić Bočkaj 1643. godine (tada se zvao Donji Torčec). Svakom kolonistu je dao 8 jutara oranice u selu, a

¹³⁰ Petrić 2012, 312.

¹³¹ Arhiv HAZU, D-LXIX-60, D-LXIX-63, D-LXIX-78.

¹³² Levanić 2001, 14.

¹³³ Levanić 2001, 22.

¹³⁴ Adamček 1983, 93.

¹³⁵ Petrić 2012, 165.

¹³⁶ Petrić 2012, 166.

¹³⁷ Lopašić 1894, 407-408.

sve ostalo, poput drugih oranica, livada, šuma i pašnjaka, držali su dijelom preko Drave, a dijelom na području Vojne krajine. Bočkaj im je dao status slobodnjaka, ali kao što možemo vidjeti iz gore navedenog urbara, Nikola ih je pokušavao pretvoriti u obične podložnike. Stanovnici Torčeca su se bunili zbog novih nameta, pa je Nikola morao voditi sudsku parnicu protiv njih 1669.¹³⁸ Popis iz 1694. godine nam govori da je Kuzminskom vlastelinstvu pripadao dio kmetova u Kuzmincu, Koledincu, Zablatju, Selnici, Kutnjaku, Antolovcu, Bogačevu i Grbaševu (95 obitelji), ali i skupina slobodnjaka u Donjem Torčecu, Martiniću i Botovu, s time da se čini kako je slobodnjaka bilo više nego kmetova.¹³⁹ Nikola je uspio ishoditi i *Litterae Patibulares* - pravo podizanja vješala, tj. mogao je svoje podložnike kažnjavati smrću.¹⁴⁰

Po drugoj ženi, Ani Mariji Jurhin, imao je imanje u Gregurovcu na koje je ona imala pravo od svog pokojnog supruga. Uz to, od njenih 1.000 ugarskih dukata kupio je kmetove u Svetom Keleminu (danas Kelemen). Također, posjedovao je i staru drvenu kuću u Križevcima koju je prodao Ivanu Zakmardiju (koji ju je ostavio pavlinskom redu ne bi li osnovali samostan i pučku školu). Nikolina kuća (tad je bio potpukovnik) bila je smještena tako da je s istočne strane bila velika ulica, sa zapadne prolaz tj. mali put, s juga također ulica, a na sjeveru je bio mali prolaz koji ju je dijelio od druge gradske kuće. Kuća je bila drvena, sa starim temeljima, ali ju je Nikola prodao za 920 rajnskih forinti, za što je kao kaparu dobio 100 zlatnih dukata 2. studenog 1665. Nekoliko dana kasnije, 9. studenog su potpisali ugovor pred gradskom općinom gdje su se dogovorili za 1.000 forinti, pa možemo pretpostaviti da su razliku u cijenama činile takse.¹⁴¹

Nikola je akumulirao veliku bogatstvo vodeći dobru politiku stjecanja i zamjene posjeda, ali je akumulirao i veliku količinu gotova novca, što je vidljivo iz njegove oporuke. Naime, u njoj spominje redom:

- 100 forinti koje ostavlja bratu (u gotovini)
- 300 forinti od druge supruge, Ane Marije Jurhin
- 1.000 ugarskih dukata
- 500 forinti za franjevce
- 100 forinti za varaždinsku bolnicu
- 100 forinti za zagrebačku i kaptolsku bolnicu

¹³⁸ Petrić, 2005.

¹³⁹ Petrić 2012, 309.

¹⁴⁰ Pogledati članak 17., 22. kolovoza 1669. u: Buturac, Stanisavljević et al 1958, 296.

¹⁴¹ Horvat 1905, 100-101.

- 100 forinti za križevačku bolnicu
- 200 forinti za sestričnu Jelicu i njezine nasljednike
- 7.000 forinti koji su pohranjeni u okovanoj škrinji kod kneza Pavla Rigjanca
- 1.000 forinti koje su posuđene Ivanu Draškoviću, a u međuvremenu mu ih je vratio 2.000 forinti
- 1.000 lota srebra

Nikolina redovna časnička plaća je bila oko 240 forinti godišnje, što znači da je imao i dodatne izvore prihoda. Kao što smo gore vidjeli, dio sredstava je dobio s(p)retnim ženidbama. Uz to, sigurno je trgovao otkupninom zarobljenih sužnjeva iz Osmanskog Carstva i dobivao dio ratnog plijena u raznim sukobima s Osmanlijama u pograničnim čarkama i upadima. Tako u oporuci kaže: *A kaj se dostoji plaće iliti budi resta, sužnjev, oružja, konj jahaćeh i kučiškeh, drugeh bedoviih, i drugo gibuće (...).*¹⁴² S druge strane, dio toga je opljačkao s imanja obitelji Zrinski 1670. godine. Primjerice, iz Totovca (villa Totouiz) su odvedena dva konja. U Gornjem Kraljevcu (Vratišaneć) kaštelan Mihael Kušiković navodi kako su vojnici potpukovnika Nikole Makara odveli 150 ovaca, sve staklene prozore, sve grede s ulaza i vrata, 30 kubika zobi i pira (žitarać), a također i 4 osmanska konja, kola željezom pokrivena. Iz Sivice su otuđena dva goveda, a Mihael Varga, sudac grada Turnišća navodi kako su Makarovi vojnici uzeli 18 indijskih pijetlova.¹⁴³ Čak i ako nije sam sudjelovao u pljačkanju imanja, kao časniku mu je pripadao veći dio plijena, što mu je zasigurno i omogućilo akumulaciju ovolikog bogatstva. S obzirom na to da je gotovo čitav život proveo na krajini, održavao je komunikaciju sa zapovjednicima s osmanske strane krajine, iako je to službeno bilo zabranjeno. Naime, kako bi stekli još veću razinu kontrole nad nasiljem, vojne vlasti su kroz čitavo 16. stoljeće pokušavale uvesti točno određena pravila ponašanja za plaćene, ali i neplaćene krajišnike. Desetljeća nemilosrdnog ratovanja primorala su ih na razvijanje brojnih mehanizama i praksi koje su uredile običaje ratovanja s Osmanlijama. S obzirom na to da su takve prakse postajale kočnica pokušajima kralja i države da uspostave što bolje odnose s Osmanskim Carstvom, ali i stabilnijem obrambenom sustavu, već u drugoj polovici 16. stoljeća počela su se zapisivati pravila ratovanja za zapovjednike i njihove podređene, te su javno i usmeno iznošena svim novopridošlicama. S jedne strane su postojale instrukcije za zapovjednike i administrativno osoblje, a s druge strane su postojali članci i odredbe za cijelu vojsku, nešto što možemo nazvati pravilnikom na koji su se svi vojnici morali prisegnuti. Njega je sastavio Lazarus von Schwendi,

¹⁴² Horvat 1913, 213.

¹⁴³ Laszowski 1948, 177.

a predstavljen je Ugarskoj na Bečkom savjetovanju 1577. godine, a Hrvatskoj i Slavonskoj krajini 1578. godine, sa završetkom Sabora u Brucku. Tamo su unutrašnjoaustrijski staleži potvrdili da se sva vojska na granici, bez izuzetka o podrijetlu ili *narodnosti*, mora upoznati s novim pravilnikom i prisegnuti na njega.¹⁴⁴ Sam pravilnik se sastojao od dvije verzije – jedna za pješadiju (tzv. haramije), a druga za konjicu (tzv. husare). Obje verzije bile su raspisane na nekoliko stranica, a napisane su na nekoliko jezika, pošto vojnici vrlo često nisu znali njemački jezik. Ugarska verzija pravilnika iz 1577. sačuvana je na latinskom jeziku, dok je za Hrvatsku i Slavonsku krajinu napravljen suvremeni prijevod na mješavini kajkavskog (slavonskog) i ikavskog (hrvatskog) jezika. To je bio *Harami ili Peishaz Capituli ter slushbeni zakon za haramije i Koinishkih Sheregov, kako komu slushiti pristoi: Red i Capituli za husare*. U njemu možemo pronaći pravila o plaćama vojnika i zapovjednika, kao i odredbe kako moraju biti opremljeni i naoružani, koje su njihove dužnosti i kazne za nepridržavanje istih. U Hrvatskoj i Slavonskoj krajini pravilnik su objavila i obznanila tri štajerska visoka povjerenika. Oni su putovali duž krajine, od utvrde do utvrde i usmeno čitali kodeks i nove odredbe.¹⁴⁵ Nakon toga su svi polagali prisegu, čime bi potvrđivali da razumiju nova pravila i odredbe, a ne smijemo smetnuti s uma kako je prisega u razmatranom razdoblju shvaćana vrlo ozbiljno.¹⁴⁶ Njime su propisana pravila ponašanja, dužnosti i prava svakog vojnika, ali i kazne za razne oblike neposluha i/ili nečasnog ponašanja. Najčešće spominjana kazna bila je smrtna kazna. Određivana je za sve vrste izdaje, špijunaže, ali i krađe, pljačke, napade na trgovce ili napuštanje straže, dezerterstvo i bijeg pred neprijateljem.¹⁴⁷ Sustav još uvijek nije bio toliko razvijen da bi se svako nepoštivanje pravila kažnjavalo sa za to predviđenim kaznama, pogotovo kada je bila riječ o smrtnoj kazni. Njime se krajiškoj vojsci jasno davalo do znanja da se neželjene nasilne prakse poput tučnjave i osvete, remećenje trgovine ili nedopušteni upadi na osmanski teritorij više neće tolerirati (barem ne u dotadašnjoj mjeri).¹⁴⁸ Također, strogo se kažnjavala i komunikacija s neprijateljem, ali su tu postajala različita pravila za haramije, a različita za husare i zapovjednike. Tako je haramijama bila zabranjena bilo kakva komunikacija s neprijateljem, dok su husari morali imati dopuštenje nadređenih za takvu vrstu komunikacije. Ne smijemo zaboraviti kako je veći dio husara tada sačinjavalo plemstvo, koje je rutinski komuniciralo s osmanskim zapovjednicima preko granice. Kada usporedimo kraj 16. stoljeća s prvom polovicom tog istog stoljeća, ovo je ipak značilo veći stupanj kontrole po točno

¹⁴⁴ Štefanec 2013, 67.

¹⁴⁵ Štefanec 2013, 68.

¹⁴⁶ Štefanec 2011, 427.

¹⁴⁷ Štefanec 2013, 69.

¹⁴⁸ Štefanec 2011, 427.

određenim zapisanim pravilima. Valja napomenuti da se ova pravila u praksi nisu toliko strogo provodila, pogotovo ako je bila riječ o utjecajnim osobama, što su razni zapovjednici zaista i bili.¹⁴⁹ Već smo gore spomenuli kako je Nikola stjecao dobit otkupninom zarobljenih sužnjeva iz Osmanskog Carstva – primjer toga je pismo Mustaf-age od Virovitice iz 1680. godine. Mustaf-age se obraća *plemenitom izabranomu, velevizoko poštovanomu vicekapitenu Makaru*, zbog sužnja Vučine koji je presiromašan da bi se otkupio (*kruto siromah i nigdi ništa neima*), stoga Mustaf-age šalje *stotinu i pedeset zubuna* da ga Makar oslobodi – *proztane mu ruke daite, neka prozi po turzkoj zemli v.m. dugovanja*.¹⁵⁰ Iste godine pišu mu se i četvorica sužanja – Martin Andrašević Domitrović, Mikula (Nikola) Ožvakčić, Garga (Grga) Varedi i Đuro Bačkaić – i mole ga da dade oprostni list Šivi Duvčiću iz Vidovaca (selo pored Pleternice) koji tada sužanj u Koprivnici umjesto Mehmeda Hadžinića. Izgleda da je Mehmed odugovlačio s pribavljanjem otkupnine jer sužnjevi mole Nikolu da pusti Šivu i natjera Mehmeda da plati traženo. Nažalost, ovdje se ne spominje koliko Nikola traži za sužnja.¹⁵¹ S druge strane, Nikola je morao plaćati i za sužnjeve koje je druga strana zarobila. Tako mu iste godine u dva pisma piše Halil-age Feitović iz Novske koji ga traži da plati za sužnja. Nikola je nakon prvog pisma poslao određenu svotu, ali nedovoljnu jer ga u drugom pismu Halil-age upozorava da ima šest tjedana (*nedila*) da plati kompletnu svotu, u protivnom će sužnja pogubiti.¹⁵²

4.3.4. Osobna pobožnost

Nikola i žena mu Ana Marija bili su pobožni i na nekoliko mjesta su ostavili zavjetne darove, podizali oltare ili kipove svecima. Nikola je sa suprugom 1669. godine dao podići oltar u tadašnjoj franjevačkoj crkvi, a danas župnoj crkvi Blažene Djevice Marije Kraljice Svete Krunice u Remetincu kod Novog Marofa. Oltar je bio smješten u svetištu, u srednjem dijelu starog gotskog krilnog oltara. Imao je prekrasnu madonu, dok su se na bočnim plohamo nalazila četiri crkvena oca i četiri evanđelista, s tri svetice u jednom dijelu. Oltar je danas pohranjen u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt, a bio je izložen i na velikoj vatikanskoj izložbi *Hrvati-kršćanstvo-umjetnost*.¹⁵³ Ana Marija Jurhin sagradila je kapelu 1666. godine uz potok Korušku

¹⁴⁹ Štefanec 2013, 70.

¹⁵⁰ Arhiv HAZU, XV-25/BII6.

¹⁵¹ Arhiv HAZU, XV-25/BII7

¹⁵² Arhiv HAZU, XV-25/BII4, XV-25/BII5.

¹⁵³ Szabo 1939, 128; Vidi više na stranici Crkva Blažene Djevice Marije Kraljice Svete krunice u Remetincu (<http://devnm.xmstudio.info/crkva-blazene-djevice-marije-kraljice-svete-krunice-u-remetincu/>). Pristup ostvaren 1. listopada 2018.

u Križevcima, na mjestu gdje se, prema legendi, Martin Hundić iz Križevaca sukobio s četom Osmanlija. Legenda kaže da je Martin u tom sukobu bio ranjen i gotovo poginuo, ali se spasio zavjetom Bogorodici. Nakon toga je uz pomoć plemića Mije Berkovića podigao kip i natkrio ga krovom, a istovremeno se počela širiti legenda o čudotvornoj gospi.¹⁵⁴ Kapela je bila zidana, presvođena te je imala oltar, drveni toranj i zvono. Na oltaru, u donjem dijelu nalazila se slika na platnu muke Isusove, a na gornjem dijelu se nalazio gore spomenuti kip Čudotvorne gospe sa zavjetnim darovima. Imala je srebreni kalež, isti takav križ i kandilo te više svjećnjaka, misnica i drugih crkvenih potrepština. Poslije Ana Marijine smrti kapela je zapuštena i postala trošna te je 1725. sagrađena nova kapela.¹⁵⁵

Daljnje primjere Nikoline osobne pobožnosti možemo pronaći u njegovoj oporuci. Njegovu oporuku možemo smatrati standardnim primjerom oporuka tog doba. Sastoji se od uvoda, legata (prvine, desetine i drugi darovi crkvama, te ostali legati fizičkim i pravnim osobama), univerzalnih nasljednika, izvršitelja i završnog dijela. Pisana je u dva navrata u Križevcima – prvi put 3. ožujka 1671., pa je nadopunjena 28. travnja 1673. Uvodni dio sastoji se od svojevrsne invokacije:

Vu ime presvete i jedine, vu boštvu troje vu peršonah trojice: oca, sina i duha svetoga. Amen.

Nju možemo smatrati standardnom formulom kojom su započinjale sve oporuke, a u nastavku vidimo nekoliko elemenata osobne pobožnosti: preporučivanje duše Bogu, ostavljanje sredstava crkvama, samostanima i oltarima (bez izričite molitve za dušu), ostavljanje sredstava za bolnice i siromašne, ostavljanje sredstava za mise (s izričitim molitvama za dušu), ostavljanje sredstava tek po smrti prvog oporučenika i konačnici povrat dugova (odriješenje). Nikola se, kao muškarac, u preporučivanju duše Bogu poziva na svoje vojne zasluge:

(...) zahvalno spoznavam, da me je po vnogeh orsageh hodećega i vu velike pogibelnosti duše i tela obranil od duhovnoga i telovnoga nepriatela; da me je na visoku i dostojnu čast zvisil; da mi je poštenje i precembu med ljudmi (nedostojnomu svojemu stvorjenju) daruval. Zato hvalim i dičim mojega stvoritela. I kak sem vsegdar gotov bil kerv moju za stalnost i istinu vere katoličanske vu turskom harcu prelejeti, tak j u vezda, kot odkupitelu mojemu, zdrav istino i vesel, za vezda aldujem.)¹⁵⁶

Nažalost, oporuke njegove supruge Ane Marije i prijašnjih supruga zasad nisu pronađene, pa daljnji uvid u svijet njihove pobožnosti nemamo.

¹⁵⁴ Pogledaj više u bilješci 20 u: Bogdanović 2011, 29.

¹⁵⁵ Buturac 1991, 21-22.

¹⁵⁶ Horvat 1913, 207.

4.4. Ivan Andrija Makar

Ivan (Janko) Andrija pl. Makar rođen je u Križevcima oko 1640. godine. Kao i Nikola, završio je redovne vojne škole i kasnije imao uspješnu vojnu karijeru.¹⁵⁷ Kao poručnik, sudjelovao je u zimskoj vojni Nikole VII. Zrinskog 1664. godine.¹⁵⁸ S činom pukovnika sudjelovao je u ponovnom osvajanju Slavonije i dijelova Ugarske od osmanske vlasti.¹⁵⁹ Iako se to izrijekom ne spominje, najvjerojatnije je sudjelovao u osvajanju Virovitice (25. srpnja 1684.), a nekoliko dana kasnije i u predaji Brezovice, gdje mu je povjereno da otprati brezovičku posadu do Čađavice. Kako se posada Brezovice predala, tako je i Mikleuš bio napušten, pa je Makar po povratku iz Čađavice popalio sve što je preostalo. Uskoro pala je i Slatina, a osvojena je i Virovitica (krajem lipnja i početkom srpnja).¹⁶⁰ Ponovo ga nalazimo dvije godine kasnije, kada je za vrijeme opsade Budima (počela 21. lipnja 1686.) Funduk-paša pokrenuo dio vojske prema Virovitici, s namjerom da je ponovo osvoje. Međutim, Makar ga je ulovio kraj Orahovice¹⁶¹ i porazio, a onda je i opustošio i popalio Orahovicu i okolice.¹⁶² U listopadu 1686. sudjelovao je u borbama oko Pečuha (kojeg Makar piše latinski *Quinqueecclesiensis [sic]*) gdje je spasio *700 kršćanskih duša*, sasjekao mnogo Turaka i generalu Staremburgu¹⁶³ [*sic*] pribavio dvije turske zastave.¹⁶⁴ Zbog svega navedenog te zbog iskazane hrabrosti, kralj Leopold mu je 24. travnja 1687. dodijelio ugarsko-hrvatsko barunstvo s pridjevom *de Makarska*. Ono mu biva potvrđeno i od strane sabora na zasjedanju u Zagrebu 10. rujna 1688. godine.¹⁶⁵ Uz barunstvo, zbog zasluga kao generalmajor godine 1687. dobio je Pleternicu i Ivankovo. Nakon borbi kod Pečuha, postao je i zapovjednik tvrđave u Pečuhu i pukovnik hrvatske pukovnije koju je sam opremio.¹⁶⁶ Godinu dana kasnije (1688.) porazio je Osmanlije pod Sigetom.¹⁶⁷ Zbog tih zasluga, u studenom 1689. ga grof Ivan Drašković poziva u Legrad, na instalaciju kao velikog župana Vukovskog i Baranjskog.¹⁶⁸ Ponovo ga nalazimo

¹⁵⁷ Bogdanović 2011, 29.

¹⁵⁸ Franković 2011, 41.

¹⁵⁹ Bogdanović 2011, 29.

¹⁶⁰ Mažuran 1991, 109.

¹⁶¹ „I razbije ga tako jako, da je jedva sam glavom na голу konju u spavaćoj haljini utekao.“ Vidi više u: Smičiklas 1891, 119.

¹⁶² Tomislav Bogdanović navodi Lopašićeve informacije iz Hrvatskih urbara (1894.) prema kojem je Ivan Andrija osvojio Orahovicu 1684., ali se Lopašić ispravio tj. objavio je u Starinama (1903.) vlastoručne bilješke Ivana Andrije prema kojima je Orahovicu popalio i osvojio 1686. Vidi u: Bogdanović 2011, 29; Mažuran 1991, 112; Lopašić 1902, 62-66.

¹⁶³ Radi se o generalu Ernstu Rüdigeru von Starhembergu.

¹⁶⁴ Lopašić 1902, 64.

¹⁶⁵ Buturac, Stanisavljević et al 1958, 509.

¹⁶⁶ Franković 2011, 41; Lopašić 1902, 65.

¹⁶⁷ Vitezović 2015, 459.

¹⁶⁸ Lopašić 1902, 88.

malo kasnije, kada mu vojnici iz Velike pišu da je 12. ožujka 1690., u požešku kotlinu ušao odred osmanske vojske pod vodstvom Murtezan-paše. Iako su vojnici uspjeli odbiti taj napad, molili su za pomoć kako ne bi bili prisiljeni napustiti Veliku i Kaptol, što se i dogodilo tijekom ljeta iste godine. Zbog toga je 22. kolovoza Makar s 300 vojnika i manjim brojem hajduka krenuo iz Virovitice prema Velikoj gdje je idući dan saznao da su Osmanlije iz susjednih sela pokupili kršćansko stanovništvo i zatvorili ga upravo u Velikoj. Nakon što je opkolio naselje, Osmanlije su se utvrdili u franjevačkom samostanu. Budući da se nisu htjeli predati, nakon kraćeg puškaranja, Makar je naredio da se zapali cijelo naselje, uključujući i samostan. Time je spasio kršćansko stanovništvo, a od Osmanlija nije nitko preživio. U produžetku je osvojio napušteni Orljavac, na što je osmanska posada u Kaptolu napustila svoje položaje.¹⁶⁹ Nakon bitke kod Slankamena, gdje je vojska Ludwiga Badenskog porazila vojsku velikog vezira Mustafa-paše Köprülüja (Ćuprilića), protjerivanje preostalih osmanskih vojnika iz Slavonije je prepušteno vojvodi Charles de Croyu, banu Nikoli Erdődyju i pukovniku Ivanu Andriji Makaru. Nakon što su se proširile vijesti o porazu osmanske vojske kod Slankamena, preostali osmanski vojnici na području dotadašnjeg osmanskog dijela Slavonije su pobjegli, tako da je Makar u rujnu 1691. osvojio Požegu i sve okolne gradove bez ikakva gubitka.¹⁷⁰ Uz sve to, istaknuo se i u borbi kod Bihaća 1693. godine.¹⁷¹ Međutim, iduće godine (1694.) sudjeluje u ubojstvu Gyögya Nagya, prefekta Komore.¹⁷² Ne bi li izbjegao kaznu za zločin, bježi na područje Mletačke Republike, pretpostavljam na područje Mletačke Dalmacije, gdje također ratuje protiv Osmanlija.¹⁷³ Uskoro je dobio i pomilovanje od strane Dvora i 1696. postao je glavni kapetan Zrina i utvrde Novi (Neo Novi).¹⁷⁴ Tako mu se javlja Ibrahim-aga, kamengradski zapovjednik, radi nekih zarobljenika koji su pobjegli,¹⁷⁵ ali i Mustajbeg Badnjević, sandžakbeg, serdar i zapovjednik bihaćeke i krupske pokrajine koji se žali na to da Makar ne poštuje običaj o zamjeni zarobljenika.¹⁷⁶

Što se tiče posjeda, Ivan Andrija je od oca Nikole naslijedio imanje u gradu Varaždinu, kao i kuće i imanje koje se nalazilo izvan gradskih granica. Također je naslijedio kuću u unutrašnjem varaždinskom gradu, vinograde na Golom brdu, kmetove na Bedovu (danas

¹⁶⁹ Mažuran 1991, 118.

¹⁷⁰ Mažuran 1891, 161.

¹⁷¹ Bogdanović, 30

¹⁷² Lopašić ne navodi ime osobe koju je Makar ubio, već navodi da se zamjerio bečkom dvoru radi ubojstva nekog čovjeka. Vidi u: Vidi bilješku 1 u: Lopašić 1894, 407.

¹⁷³ Franković 2011, 41.

¹⁷⁴ Franković 2011, 41; Klaić 1914, 127; Pogledati članak 1., 6. prosinca 1696., članak 7., 17. svibnja 1697. i članak 2., 3. travnja 1698. u: Buturac, Stanisavljević et al 1958, 109, 133, 172.

¹⁷⁵ Rački 1879, 6-7.

¹⁷⁶ Gaković 1934.

Imbriovec Jalžabetski) i imanje Torčec. Uz to je naslijedio i polovicu oranica, sjenokoša i vinograde, koje je Nikola kupio u Varaždinskoj županiji. On je stekao brojne i velike posjede, pogotovo u vrijeme ratnih operacija. Leopold I. mu je dao vlastelinstvo u Dombóváru u Baranji, ali je njegovo uvođenje u posjed spriječio Ivan Drašković.¹⁷⁷ U Pečuhu je imao veliko imanje, a uz to je posjedovao i četiri kuće sa zemljištem. Brdo na zapadnom dijelu grada Pečuha, na kojem su bili vinogradi, po njemu nazvano je Makár-hegy.¹⁷⁸ Uz to, dobio je i posjede Pleternicu i Ivankovo. Oporuku je napisao 5 studenog 1700. godine u prisustvu svjedoka kanonika i povjesničara Tome Kovačevića, a umro je krajem te iste godine.¹⁷⁹

O njegovu muškom nasljedniku, Ivanu Leopoldu ne znamo puno, osim da je studirao na gradačkom sveučilištu 1709. i nije obavljao vojnu službu. Dana 21. lipnja 1721. poklonio je dio pečuškog posjeda hrvatskoj zajednici kako bi tamo izgradili školu (original je pisan na latinskom):

Predaje se u gradu jedna stara zgrada s gruntom zajedno za osnivanje Pučke (trivijalne) škole svrhom da u njoj hrvatska, odnosno ilirska mladež-oba spola- -uznapreduje u kršćanskom nauku i u dobrom moralu, a za sva vremena predana 26. svibnja 1721. godine.¹⁸⁰

Na tom posjedu nalazila se ruševna zgrada koju su isusovci iduće godine obnovili i otvorili Ilirsku školu. Ivan Leopold također je tražio da škola pripada isusovcima te je tražio:

(...) da osnovana škola donosi plodove i da trajno postoji želja da jedan fratar Družbe Isusove vodi skrb i nadzire je. Njega će uvijek imenovati sadašnji rektor, odnosno budući rektori.¹⁸¹

Kako bi osigurao trajno postojanje škole, u darovnici je postavio i uvjet kojim kaže:

Ako se sada ili u buduće nastava ne bi odvijala na poželjni način ili bi prestala, u tom slučaju će zadržati pravo na povratak vlasništva kuće i grunta za sebe i za svoje potomke.¹⁸²

Umro je 3. prosinca 1725. u Kuzmincu čime je obitelj Makar izumrla po muškoj liniji.¹⁸³

¹⁷⁷ Franković 2011, 41.

¹⁷⁸ Franković 2011, 42.

¹⁷⁹ Bogdanović 2011, 30.

¹⁸⁰ Franković 2011, 42.

¹⁸¹ Franković 2011, 42.

¹⁸² Franković 2011, 42.

¹⁸³ Brdarić 2015, 114.

4.4.1. Dvoboj / mejdan

Uz običaj *malog rata*, na krajini je postojao još jedan, u manjim razmjerima nasilan običaj. Naime, tijekom brojnih ratovanja s Osmanlijama, razni junaci, plemići i istaknuti pojedinci s obje strane granice, organizirali bi individualne ili grupne srazove koji su se nazivali mejdani (megdani), a predstavljali su krajišku verziju dvoboja časti. Dvoboj časti možemo smatrati tipično ranonovovjekovnim fenomenom jer se jasno razlikovao od svađa (engl. *feud*), sudskih dvoboja (engl. *trial by combat*) i viteških turnira srednjeg vijeka. Proširio se iz Italije i Francuske diljem srednje i zapadne Europe, a nalazimo ga i u jugoistočnoj Europi. Jednom izazvan, pojedinac morao je sudjelovati u dvoboju i staviti svoj život na kocku štiteći čast i ugled svog staleža. Krajnji rezultat dvoboja nije bio toliko važan, koliko je bio važan simbolički akt prisustvovanja dvoboju. Upravo zato najvažniji razlog sudjelovanja u dvoboju nije bila pobjeda, koliko očuvanje časti uz demonstraciju osobne hrabrosti, odlučnosti i spretnosti, a to su ostale glavne karakteristike dvoboja do 19. stoljeća. Spomenuli smo na početku kako je plemstvo stalež koji se neprestano prilagođavao društvenim okvirima unutar kojih se nalazio, te je uvijek iznova legitimirao svoju posebnost unutar društva, pa je tako u Europi, u ranom novom vijeku, plemstvo stavilo viziju *Časti* ispred želje za materijalnom dobiti i preuzelo ulogu srednjovjekovnog viteštva, čime su opravdavali svoju moć i privilegije. Tada je preduvjet za dvoboj časti bio jednak društveni status jer su suparnici morali dijeliti iste vrijednosti, koncept časti i obrasce ponašanja. Izazov na dvoboj morao je i mogao biti iskazan isključivo među jednakima i morao je biti iniciran uvredom časti. Odbijanje izazova na dvoboj je značilo sramotu i društvenu degradaciju. Izvodio se prema ustaljenim, unaprijed određenim pravilima, u početku uz obaveznu dozvolu vladara. S vremenom je praksa dvoboja časti počela izmicati *državnoj* i javnoj kontroli i počela se koristiti kao izlika za osobnu osvetu. Kao takva, postala je opasna za javni red, kao i sve jači sustav kontrole koju su nametale pretežito sekularne institucije na svim razinama. Zbog toga je već u 17. stoljeću takva praksa zabranjivana, ali znamo da je u drugoj polovini 16. stoljeća, kao i u prvoj polovini 17., u vrijeme gotovo neprestanog ratovanja, broj dvoboja rastao, a uvelike je bio prisutan na hrvatskom, a pogotovo na krajiškom prostoru.¹⁸⁴

Varaždinski generalat obiluje primjerima održavanja mejdana. Tako je 1545. godine osmanska vojska krenula iz požeškog sandžaka, uz Ivanić, prema Varaždinu i Krapini. Pratila

¹⁸⁴ Štefanec 2011, 131.

ih je vojska pod zapovjedništvom Georga Wildensteina (otprilike 600 konjanika). Kada je vojska stigla u dolinu Krapine, do mjesta gdje se Selnica u nju ulijeva, kod utvrde Konjsko (danas Konjščina), domaće je plemstvo, predvođeno Nikolom IV. Zrinskim predložilo da se nekoliko manjih četa upusti u mejdan, umjesto započinjanja boja s čitavom osmanskom vojskom. Wildenstein i Pavao Rattkay se nisu slagali s time, ali su nadglasani. S Osmanlijama je dogovoreno primirje i sa svake strane je odabrano stotinu vojnika da *ukrste koplja i mejdan dijele* [sic]. Prije početka dvoboja, Demirkan Španaković, zapovjednik čete bosanskog Kamengrada, koji se prije ogleđao na dvoboju s hrvatskim plemićem Stjepanom Šegovićem, došao je do Zrinskog, sjahao s konja, te mu se poklonio i izgrlio ga. Međutim, za vrijeme dvoboja dio je kršćanske vojske napustio bojne redove jer im je dosadilo gledati dvoboj. To su iskoristili osmanski zapovjednici Ulama-beg i Murat-beg, prekršili primirje i napali cijelu vojsku.¹⁸⁵

Pravila mejdana možemo rekonstruirati iz izvora o njima. Najčešće su se dan i mjesto održavanja dvoboja dogovarali unaprijed, a u slučaju dvoboja među pojedincima pratili su ih njihovi vojnici kao potpora. Dvoboj je imao suce i sekundante (zatočnike). Kao odličan primjer možemo uzeti veliki mejdan između Nikole IV. Zrinskog (tadašnjeg slavonskog bana) i Mehmed-paše Sokolovića (tadašnjeg bosanskog sandžak bega). Naime, oni su se posvađali oko osmanskog vojvode kojeg je Zrinski zarobio u mirnodopskom razdoblju i nije ga htio pustiti. Zbog toga se Mehmed žalio kralju Ferdinandu koji je zbog toga naredio Ivanu Ungnadu, tadašnjem zapovjedniku vojske, da naredi Nikoli puštanje zarobljenika pod prijetnjom padanja u kraljevu nemilost. Naravno, Nikola to nije mogao učiniti jer bi to značilo povredu njegove osobne časti. Pristojno je odbio kraljev zahtjev čime je čast dva velika zapovjednika dovedena u pitanje, a to se moglo riješiti jedino dvobojem časti tj. mejdanom. U bečkim arhivima se nalazi nekoliko pisama velikih po desetak stranica, koje sadrže informacije o dvoboju koji se trebao održati kod Đurđevca u Varaždinskom generalatu. Nikola je tražio kraljevo dopuštenje za dvoboj i dobio ga je, ali je kralj izričito tražio da se sudionici drže određenih pravila, sve u svrhu osiguravanja mira na granici. Vojni zapovjednici, kao i kralj, tražili su i preporučivali Nikoli da odgodi dvoboj, ali je Nikola napisao oporuku i pojavio se na dogovorenom mjestu u dogovoreno vrijeme, skupa sa svojim visokim zapovjednicima i njihovim jedinicama - Mehmed-paša nije se pojavio. Godinu dana kasnije, vojvoda Slavonske krajine Ivan Margetić traži od krajiškog kapetana Ivana Lenkovića dopuštenje za dvoboj s Budak-agom, a kao glavni razlog mejdana navodi obranu vjere. 1558. godine, kaštelan utvrde Novigrad kod Peći, Mihajlo

¹⁸⁵ Klaić 1911, 164-165.

Todor izlazi na mejdan s osmanskim vojvodom Alijom.¹⁸⁶ U ožujku i travnju 1568. Franjo Frankopan Slunjski je u više navrata tražio kralja Maksimilijana II. dopuštenje za dvoboj s Hamzom, bosanskim sandžakbegom, ali je kralj to svaki put izričito zabranio.¹⁸⁷ Mejdani su se na krajini odvijali između pojedinaca jednakog društvenog statusa s ciljem obrane vjere i časti pokazivanjem vojne vještine, junaštva, moći i hrabrosti. Pripreme za mejdan znale su trajati mjesecima jer su sudionici prvo trebali dopuštenje vladara, a to su morali tražiti preko svojih nadređenih zapovjednika. Već u zadnjim desetljećima 16. stoljeća, kraljevske vlasti nisu više davale dopuštenje za održavanje mejdana, te su ih zabranjivali, jer su često vodili u veće sukobe. Međutim, izvore o dvobojima pronalazimo i kasnije, a (barem) jedan se odvio u vrijeme Velikog bečkog rata. Ivan Andrija Makar izazvao je 1682. godine na dvoboj osmanskog kapetana u Virovitici, u dvoboju je teško ranjen, ali je protivniku uspio odrubiti glavu.¹⁸⁸ Mejdani su imali sva obilježja šireg, europskog dvoboja časti, ali se održavani u okolnostima konstantnog rata i krhkog mira.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Klaić 1911, 230.

¹⁸⁷ Klaić 1911, 268.

¹⁸⁸ Vidi bilješku 1 u: Lopašić 1894, 407.

¹⁸⁹ Štefanec 2013, 78.

5. Zaključak

Obitelj Makar izvrstan je primjer hrvatske plemićke obitelji srednjeg plemstva koja je iskoristila sve prednosti vremena i prostora na kojem se nalazila kako bi unutar četiri generacije akumulirala veliko bogatstvo u posjedu i gotovom novcu, ali i stekla visoku titulu baruna, župana i generalmajora. Također, to je obitelj čije je podrijetlo, ali i obiteljsko stablo relativna nepoznanica u hrvatskoj historiografiji. Makari su koristili sve dostupne mehanizme vertikalnog i horizontalnog uspona kako bi takav uspjeh ostvarili. Proces horizontalne mobilnosti možemo identificirati prateći mehanizme uspona obitelji - počeli su kombiniranjem crkvenih prihoda župničke službe s plaćenom vojnom službom kaštelana, što je bilo popraćeno ulaskom u glavni grad Varaždinskog generalata. Nastavili su odlaskom na prvu crtu Vojne krajine u Đurđevac, gdje su uspješno koristili blizinu granice te se uspinjali u vojnoj hijerarhiji kao vojvode. Ratni plijen i zarobljavanje sužnjeva za koje su dobivali otkupninu, uz postojeću plaću im je osiguravalo daljnji napredak. Pazili su na to da vode uspješnu ženidbenu politiku, koja je pogotovo vidljiva za Nikole Makara. On se brzo uspinjao u vojnoj hijerarhiji te je istovremeno obavljao nekoliko različitih funkcija. Relativno visok zapovjedni položaju omogućio mu je postepenu akumulaciju bogatstva, bilo kroz otkupninu koju je dobivao za sužnjeve, bilo za povećanje ratnog plijena u okružju ratne ekonomije. Uz to, pametno vođena ženidbena politika (bio je oženjen dva puta) rezultirala je povećanjem posjeda koje je naseljavao i zaokruživao. Njegov nasljednik, Ivan Andrija istaknuo se u Velikom bečkom ratu, stekao titulu baruna i dodatno povećao obiteljske posjede. Ipak, zadnja generacija obitelji više nije vršila vojnu službu te samim time nije imala pristup izvanagrarnim izvorima prihoda. Uz to, posljednji muški član obitelji Makar – Ivan Leopold nije ostavio muškog nasljednika što je dovelo do izumiranja obitelji. Istovremeno, u tim istim mehanizmima možemo identificirati i proces vertikalne mobilnosti – kombinacija vršenja župničke i vojne službe kod Tome pl. Makara koji postaje građanin grada Varaždina. Njegov sin Andrija, odlaskom na granicu postavlja temelj uspona kroz vojnu službu, dok se Nikola unutar nje uspinje do ranga potpukovnika. U konačnici, uspon je zaokružen i okončan kada njegov sin Ivan Andrija stječe rang baruna i uvodi obitelj u najviše krugove plemstva. Uz to, ovaj rad donosi nove i vrijedne podatke o podrijetlu, ali i članovima obitelji Makar, pitanju koje je dugo vremena ostalo neriješeno unutar hrvatske historiografije.

6. Prilozi

Prilog 1.

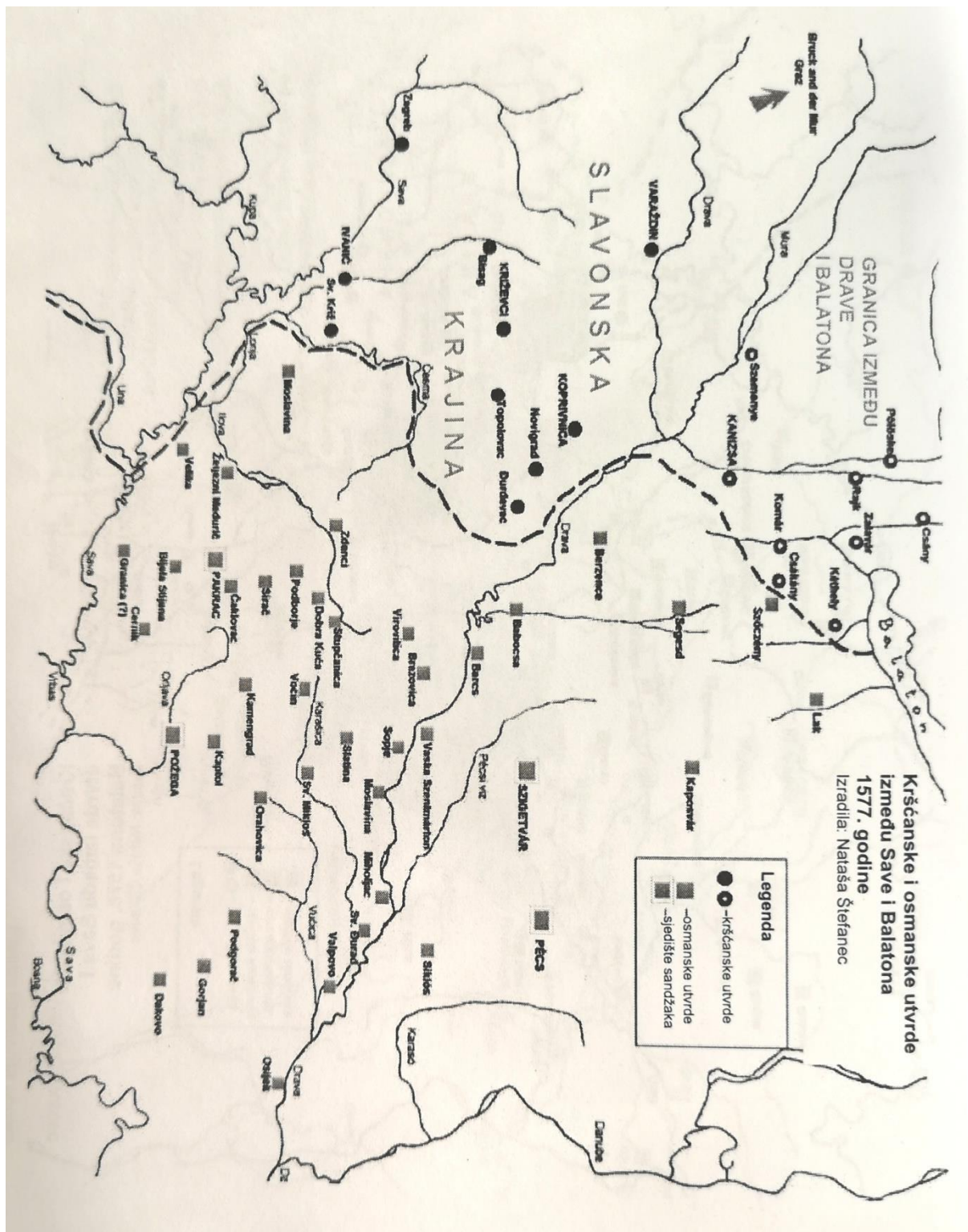
Slika 1. Grb obitelji Makar u djelu Der Adel von Kroatien und Slavonien¹⁹⁰

¹⁹⁰ Bojničić 1995, taff 77.

Slika 2. Grb obitelji Makar u djelu Oživljena Hrvatska¹⁹¹

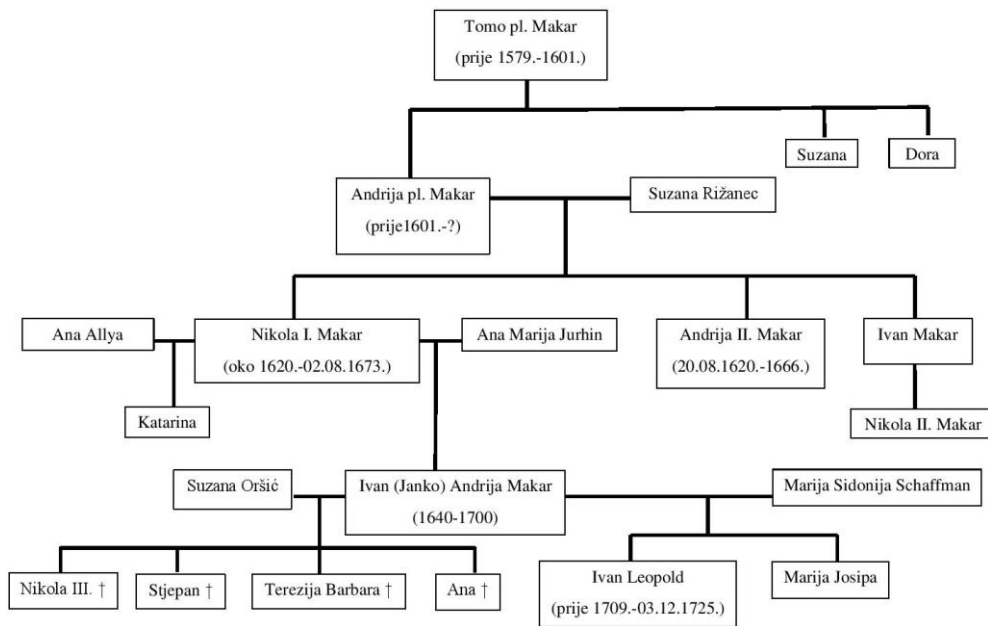
¹⁹¹ Blažević 1999, 193; Ako je vjerovati opisu štita kod Bojničića, Vitezović je pri oslikavanju grba obitelji Makar pogriješio strane – ono što bi heraldički trebala biti desna strana štita (nama, gledatelju lijeva) je kod njega lijeva i obrnuto. Više o tome u: Zmajčić 1996, 24.

Slika 4. Kršćanske i osmanske utvrde između Save i Balatona u drugoj polovini 16. stoljeća¹⁹³

¹⁹³ Karta je preuzeta iz: Štefanec 2011, 497.

Prilog 5.

Slika 5. Obiteljsko stablo obitelji Makar – napravio Filip Ambruš

7. Bibliografija

7.1. Neobjavljeni izvori

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, D-LXIX-60, D-LXIX-63, D-LXIX-78, XV-25/BII4, XV-25/BII5, XV-25/BII6, XV-25/BII7,

Župa Kuzminec, Matična knjiga krštenih 1673.-1695.

7.2. Objavljeni izvori

Adamček, Josip, Ivan Filipović, Metod Hrg, Josip Kolanović i Miljenko Pandžić. „Seljačke bune XV - XVIII stoljeća (građa).“ *Arhivski vjesnik* 16, br. 1 (1973): 7-85.

Blažević, Zrinka. „Primjerak Vitezovićeve djela Oživljena Hrvatska iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija.“ *Senjski zbornik* 26, br. 1 (1999): 179-227.

Buturac Josip, Mirko Stanisavljević et al., ur. *Zaključci Hrvatskog sabora. Sv. 1, 1631-1693.* Zagreb: Državni arhiv, 1958.

Buturac Josip, Mirko Stanisavljević et al., ur. *Zaključci Hrvatskog sabora. Sv. 2, 1693-1713.* Zagreb: Državni arhiv, 1958.

Buturac, Josip. *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134-1940.* Križevci: Skupština općine, 1991.

Gaković, Petar N. „Mustajbeg Badnjević Ivanu Andriji Makaru.“ *Vrbaske novine*, 27. rujna 1934.

Horvat, Rudolf. „Hrvatska oporuka Nikole Makara od god. 1671.“ *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* XV (1913): 203-214.

Ivić, Aleksa. „Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. Veka.“ *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 17/2 (1916): 88-167.

Kudelić, Zlatko. „Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.).“ *Povijesni prilozi* 32, br. 32 (2007): 119-182

Laszowski, Emilij. „Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša g. 1670-1671.“ *Starine* 41 (1948): 159-237.

Levanić, Karmen. *Analitički inventar – Obitelj Gotal 1616-1749.* Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2001.

Lopašić, Radoslav ur. *Spomenici hrvatske Krajine. Knj. 3, Od godine 1693 do 1780 i u dodatku od g. 1531 do 1730.* Zagreb: Hartman, 1889.

- Lopašić, Radoslav, ur. *Urbaria lingua croatica conscripta = Hrvatski urbari*. Sv. 1. Zagreb: [Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti], 1894.
- Lopašić, Radoslav. „Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu.“ *Starine* 17 (1885): 1-80.
- Lopašić, Radoslav. „Slavonski spomenici za XVII. viek: pisma iz Slavonije u XVII. vieku (1633.-1709.).“ *Starine* 30 (1902): 1-176.
- Lopašić, Radoslav. *Spomenici hrvatske Krajine. Knj. 2, Od godine 1610 do 1693*. Zagreb: Hartman, 1885.
- Rački, Franjo. „Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih časnika.“ *Starine* 11 (1879): 76-152.
- Runjak, Josip, ur. *Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*. Sv. 3, 1597-1602. Varaždin: Historijski arhiv, 1992.
- Runjak, Josip, ur. *Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*. Sv. 2, 1592-1596. Varaždin: Historijski arhiv, 1991.
- Vitezović, Pavao Ritter. *Kronika aliti Spomen vsega svieta vikov*. Tekst transkribirao, glosarij sastavio, pogovor napisao i knjigu za tisak priredio Alojz Jembrih. Zagreb: ArTresor naklada, 2015.

7.3. Izvori objavljeni na internetu

- Populus. Projekt elektroničke obrade prostatičkih, serijalnih izvora za hrvatsku ranonovovjekovnu povijest (<http://www.ffzg.hr/pov/zavod/>). Voditeljica: Nataša Štefanec

7.4. Literatura

- Adamček, Josip. „Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma.“ U: *Ludbreg*, ur. Stjepan Belović i dr., 81-122. Ludbreg: Narodno sveučilište Ludbreg, 1983.
- Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*. Zagreb: Odjel za hrvatsku povijest. Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. 1980.
- Adamček, Josip. *Bune i otpori: seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest, 1987.
- Barlé, Janko. „Nekoji prilozi za povijest kaptolske tvrđe u Varaždinskim Toplicama.“ *Vijesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* vol. 12, No. 1 (1912): 299-310.

- Bene, Sándor. „Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih.“ U: *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti: Zbornik radova*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner, 251-302. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
- Bogdanović, Tomislav, „Prilozi poznavanju obitelji i posjeda Nikole Makara.“ *Cris* 1 (2011): 27–40.
- Bojničić, Ivan von. *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Zagreb: Golden marketing, 1995.
- Brdarić, Franjo. *Iz povijesti župa Koprivnički Ivanec, Kuzminec, Rasinja, Imbriovec, Peteranec, Drnje, Legrad i Štrigova: u povodu 130. godišnjice rođenja Franje Brdarića*. Priredio Dragutin Feletar. Koprivnica: Meridijani, 2015.
- Buljan-Klaić, Marijana. "Hrvatski kalendari Pavla Rittersa Vitezovića." *Dani Hvarškoga kazališta* 21, br. 1 (1995): 181-192.
- Desnica, Boško ur. *Istorija kotarskih uskoka: 1684.-1749*. Sv. 2. Beograd: Naučna knjiga, 1951.
- Desnica, Boško, ur. *Istorija kotarskih uskoka: 1646-1684*. Sv. 1. Beograd: Naučna knjiga, 1950.
- Dewald, Johathan. *The European nobility, 1400-1800*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1996.
- Fancev, Franjo. „Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16 vijeka – Hrvatski đaci gradačkoga sveučilišta god. 1586-1829.“ *Ljetopis JAZU za godinu 1934/35* sv. 48 (1936): 165-209.
- Franković, Đuro. „Donatori Makari Ilirske (Hrvatske) škole u Pečuhu.“ *Cris* 1 (2011): 41-44.
- Holjevac, Željko i Nenad Moaćanin. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
- Hörmann, Kosta. *Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini. II / sabrao Kosta Hörmann 1888-1889*. Prir. Đenana Buturović. Sarajevo: Svjetlost, 1976.
- Horvat, Karlo. „Ivan Zakmardi: protonotar Kraljevstva hrvatskoga.“ *Rad JAZU* 160 (1905): 55-115.
- Horvat, Rudolf. „Varaždin koncem XVI. vijeka.“ *Vjesnik Kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 13 (1911): 246-278.
- Jambrek, Stanko. *Reformacija nekad i danas*. Zagreb: Biblijski institut, 2017.
- Kačić Miošić, Andrija. *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, predgovor Stipe Botica. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Karbić, Damir. „Plemstvo – definicija, vrste, uloga.“ *Povijesni prilozi* 31 (2006): 11-21.
- Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik - Rana krajiška društva: (1545.-1754.)*. Zagreb: Naprijed, 1997).
- Klaić, Nada. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću*. Beograd: Nolit, 1976.

- Klaić, Vjekoslav. *Život i djela Pavla Rittersa Vitezovića: (1652.-1713.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1914.
- Mažuran, Ive. „Rat za oslobođenje Slavonije ispod osmanske vladivne od 1684.-1691. godine.“ U: *Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje*, ur. Dušan Čalić i Đuro Berber, 101-131. Osijek: HAZU, 1991.
- Moačanin, Fedor. *Radovi iz povijesti Vojne krajine*. Priredila Nataša Štefanec. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2017.
- Patafta, Daniel. „Proturreformacija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.“ *Podravina* 8 (2005): 33-46.
- Petrić, Hrvoje. „Postanak slobodnjaka u Križevačkoj županiji.“ *Cris* VII, 1 (2005): 53-59.
- Petrić, Hrvoje. „O katoličkoj obnovi i obrazovanju na prostorima Senjke, Modruške i Zagrebačke biskupije u 17. stoljeću.“ *Podravina* 8 (2005): 147-166.
- Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor, Zagreb: Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.
- Roksandić, Drago. „O popisu žumberačkih uskoka iz 1551. godine.“ U: *Vojne krajine u jugoslovenskim zemljama u novom veku do Karlovačkog mira 1699: zbornik radova sa naučnog skupa održanog 24. i 25. aprila 1986*, ur. Vasa Čubrilović, 125-146. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989.
- Smičiklas, Tadija. *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije. Dio 1, Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobođenja*. Zagreb: JAZU, 1891.
- Strohar, Rudolf. „Varaždinska županija od g. 1550.-1660.“ *Zbornik za narodni život i običaje* knj. 28 sv. 2 (1932): 159-192.
- Szabo, Gjuro. *Kroz Hrvatsko Zagorje*. Zagreb: Vasić i Horvat, 1939.
- Škvorc, Đuro. „Krajiške bune 1658. i 1666. godine.“ *Cris* 1 (2011): 19-26
- Štefanec, Nataša. „Institutional Control of Violence: Imperial Peace and Local Wars on the Slavonian Border in the 16th Century.“ U: *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen*, ur. Arno Strohmeyer i Norbert Spannenberger, 63-83. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2013.
- Štefanec, Nataša. „Plemstvo.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, 91-110. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
- Štefanec, Nataša. „The Adaptable Religious Politics on the Zrinski Estates during the Reformation.“ U: *The Reformation in the Croatian Historical Lands: Research Results, Challenges, Perspectives*, 263-282. Zagreb: Biblijski institut, 2017.
- Štefanec, Nataša. *Država ili ne: ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*. Zagreb: Srednja Europa, 2011.
- Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.

Valentić, Mirko i Lovorka Čoralić, ur. *Povijest Hrvata. Knj. 2, Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Vanino, Miroslav. „Andrija Makar (1620-1666).“ U: *Vrela i prinosi. Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima*. Ur. Miroslav Vanino, 130-132. Sarajevo: Nova tiskara, 1933.

Zmajčić, Bartol. *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*. Zagreb: Golden Marketing, 1996.

Zvonar, Ivica. „Nekoliko crtica o povijesti Đurđevca.“ *Cris* 1 (2011): 289-299.

7.5. Internetske publikacije

„Crkva Blažene Djevice Marije Kraljice Svete krunice u Remetincu“,

(<http://devnm.xmstudio.info/crkva-blazene-djevice-marije-kraljice-svete-krunice-u-remetincu/>), pristup ostvaren 1. listopada 2018.

„Franjo Brdarić“, „Leksikografski zavod Miroslav Krleža“, *Hrvatski biografski leksikon*,

(<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2765>), pristup ostvaren: 15. rujna 2018.

„majur“, „Leksikografski zavod Miroslav Krleža“, *Hrvatska enciklopedija*,

(<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38219>), pristup ostvaren: 18. rujna 2018.

„Osmokruhović, Stefan“, „Leksikografski zavod Miroslav Krleža“, *Hrvatska enciklopedija*,

(<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45725>), pristup ostvaren: 18. rujna 2018.

„Rudolf Horvat“, „Leksikografski zavod Miroslav Krleža“, *Hrvatski biografski leksikon*,

(<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7877>), pristup ostvaren: 15. rujna 2018.